

M. A. Akşit Koleksiyonundan

Yorum

3b

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Sorgulanması*

M. Arif Akşit**, **Mehmet Kuşku*****, **Gülseren Oktay******,
Ömür Şaylıgil*****

*Eskişehir Acıbadem Hast. Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesi çalışmasıdır

**Prof. Dr. Pediatri, Neonatoloji ve Ped. Genetik Uzmanı, Acıbadem Hast., Eskişehir

***Uzman Dr. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, Acıbadem Hastanesi, Eskişehir

****Hemşire, Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesi Sorumlu Hemşiresi, Acıbadem

*****Prof. Dr., Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi

Engelli olan, anomalili olan çocukların toplumdan uzaklaştırılmaları, izole edilmeleri, hatta inanç olarak bir ceza anlamında olduğu algıları ile farklı yaklaşımlar içinde bulunduğu bilinmektedir. Bu açıdan Engelli Hakları Sözleşmesinde eşitlik olgusu, onlarında insan hakları olarak aynı haklara sahip oldukları vurgusu yapılmaktadır.

Mahkemelerde konu Ağır Ceza Mahkemelerinde görülecek, kişi hak ve özgürlüklerini zarar vermek değil, kişi hak ve özgürlüklerini korumamak ve suç işlemesini önlememek bile ceza gerektiren davranışlardır.

Etik ilkeler konusuna da ek olarak değinilmektedir.

izin algınız, benlik ve bireyin anomalilerdekileri farklı ve insanlık dışı algılamaları nedeniyle farklı tanımlamalar içinde olduğu gözlenmektedir. Yılan çocuk diye gazetelerde resmi olana bakınca S ihtiyozis, Collodium Baby bebek olduğu gibi birçok anomalilerin insanlık dışı haber olduğu bilinmektedir.

Bazı dönemlerde, anensefalili olguların, eskiden tanımlanıp, gömülürken, şimdiki basın, yayın yolu ile hekim, hasta yakını ile birlikte belirli bir kabul edilemez başlık ile, bir hilkat garibesi dünyaya geldi gibi bir başlık ve dramatik çekilen görüntüsü ile sunulduğu ve bunun etik olmadığı da belirgindir. Aklimıza Paris Fuarında prematürelere olduğu çadırın en çok ziyaret edilen olduğu ve bebeklerin uzun yaşatılması için, oluşturulan teçhizat halen de kullanılanların atası olmaktadır.

Doğa devamlı bir değişim ve gelişim yapısındadır ve hiçbir birey birbirine benzememektedir ki, bir ağız, bir burnu ve iki kulağı ile gözü vardır. Buna karşın farklıdır. Ayrıca intrauterin gelişmesi de bakıldığında, her birey gelişimin tüm evrelerini intrauterin olduğu izlenmektedir.

Bu Antlaşma temelinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Özet

Sorunlu, kusurlu ve engellilerde Farkındalık Boyutu üzerine Düşünceler

Amaç: Sorunlu, kusurlu veya sekelli bireylere farkındalık temelinde yaklaşım boyutu irdelenmektedir.

Dayanaklar/Kaynaklar: İnsan Hakları, Engelli Hakları ile İlgili Birleşmiş Milletler Sözleşmesi dikkate alınmış, bu Sözleşme temelinde değerlendirme yapılmıştır.

Giriş: *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme* engellerin sağlık açısından engellerin kaldırılması şeklinde olmadığı, kişilerin onuru, değeri, eşit ve devredilmez hakları dünyada özgürlüğün, adalet ve barışın temeli olan, ayrımcılığa uğramadan, ayrımcılığın önlenmesi, eşit koşulların sağlanması, yaşam koşullarının gelişmesi, temel özgürlükler, bireysel varlığın ve bağımsızlığın önemi, dezavantajlarının kaldırılması, fırsat eşitliği ve empati yapmak olarak belirtilmektedir.

Amaç: Sorun, kusur ve engelli olan bireyler açısından durumlarını algılamak, farkındalık konusunda bir düşünce yaklaşımı yapılmıştır. Bu Bölümde özet halinde "*Farkındalık İlkeleri*" sunulmakta, "*Farkındalık Boyutu üzerine Düşünceler*" ise ikinci Bölümde sunulmaktadır.

Dayanaklar/Kaynaklar: İnsan Hakları ve Birey Hakları temelinde yaklaşım yapılmıştır. Felsefe görüşleri açısından etik kavramlar oluşturmaya çalışılmıştır.

Giriş: Bazı vurgular yapılarak Sözleşmenin değerlendirmesi öne çıkmaktadır.

Genel Yaklaşım: Farkındalık değerlendirmesi: 1) objektif olmak, 2) birey hakkı önceliklidir, 3) tüm yaşam boyutunu kapsamalıdır, 4) ayrıştırma değil bütünleştirmeli, gruplaştırmamalı, sınıflandırmamalı, 5) hak edişe göre hakkı vermek, 6) kibir, benlik ile değil, gerçek üzere olmak, 7) eğitilmek, eğitilebilmek, gelişimi ve bilimi talep etmek, 8) peşin hükümlü değil, duruma ve gelişime göre uyarlama yapabilmek, 9) akli bilimi yorumlamak üzere kullanmak, 10) yaklaşımların bireye ve soruna göre özel ve özgül olması, 11) değerleri algılamak olarak vurgulanmaktadır.

Yaklaşım: Bireylerin farkındalığı konusunda bir düşünce oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Sonuç: Farkındalık insanın sorunlu, kusurlu ve engelli olması değil, insan olmasının algılamasıdır.

Yorum: Farkındalık bilinç durumu ile algılamaktır ki, bunun oluşmasında en önemli yöntem empati olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Farkındalık, felsefe boyutu, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Outline

Views on Awareness Concept at Impairments, Disabilities and Handicaps

AIM: The person whether has Impairment, Disability/Incapability and Handicap, be on awareness of the Humanity perspectives. This Unit is concerned on it.

Grounding Aspects: The United Nations CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES is indicated thus, the perspectives are not grounded to them, thus, by independent point of view.

Introduction: The CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES is not directly indicates to correction and overcome of the disabilities. Some of the indications are as: recognize: 1) the inherent dignity and worth, 2) civil liberties, 3) concerns all the life period, 4) and the equal and inalienable rights of all members of the human family as the foundation of freedom, 5) justice and peace in the world, everyone is entitled to all the Human Rights and Freedoms set forth therein, 6) without distinction of any kind, as personal demands, 7) Reaffirming the universality, indivisibility, interdependence and interrelatedness of all human rights and fundamental freedoms and the need for persons with disabilities to be guaranteed their full enjoyment without discrimination, by educational scientific progress, 8) their full and effective participation in society on an equal basis with others, not by standard and prejudice cannot be acceptable, 9) on the basis of disability is a violation of the inherent dignity and worth of the human person, using the mind is prime important, 10) their individual autonomy and independence, including the freedom to make their own choices, decision-making processes about

policies and programs, including those directly concerning them, greater risk, both within and outside the home, of violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, 11) promote their participation in the civil, political, economic, social and cultural spheres with equal opportunities as Human values.

Proceeding: Awareness concept is evaluated at the Impairments, Disabilities and Handicaps.

Notions: The human perspectives must be perceiving at the IDH, notion of Human being be assessed.

Conclusion: Empathy is the main method for awareness by mindfulness.

Key Words: Awareness, perceiving, mindful views on Impairments, Disabilities and Handicaps

Giriş

Sorunlu, kusurlu veya sekelli olan bireyler; evrensel engelli hakları kavramına girmeden, farkındalık boyutu ile değerlendirme amaçlanarak bu Ünite hazırlanmıştır.

Engelli Hakları ile ilgili Sözleşme de eklenerek Farkındalık çerçevesinde yorumlanmıştır.

Her bir varlık, oluşum boyutu ile varlık olması ile tüm gereken İnsan Haklarına sahip olmalıdır. Bu hak ediş boyutu, hak etmeye göre yapılanmalıdır. Adalet kavramı bunu sağlamaktır, toplumun öngörüsü değil, bireyin hakkı ve bağımsızlığı temelinde olmalıdır. Anneler tarafından çocuklara sağlanan imkân gibi, oyun odasında istediği oyuncaklarla oyun sağlaması değil, çocukların ruhsal ve sosyal gelişimlerine uygun olan oyunlar ve oyuncaklarla oynaması olmalıdır. Bunun önerisi de uzman kişiler, Psikolog ve Çocuk Psikiyatrisinin çocuğa göre önerisi dikkate alınarak yapılmalıdır.

Çocuk Hekimleri sadece fizik inceleme ve sorunlara yaklaşım açısından değil, bu şekilde yaklaşımları da temel almalı ve önerilerde bulunulmalıdır. Bebeğin gelişmesi, emzirilmesi, temizlenmesi ve diğer tüm yaklaşımlarda olduğu gibi, çocuğun gelişimi açısından da katkılarda bulunması önemlidir.

İlkeler

İnsanın haklarının daha fertilize olmadan sperm ve ovum olarak hakları başlamakta, bunun etik ilkeleri de Oviedo Sözleşmesinde yer almaktadır. Yasalarda hukuksal hak olarak tanımlanması ise canlı doğum ile başlamaktadır.

Tanımlama

İnsan; doğum ile tüm insanlık hakkını kazanır. Yaşadığı süreç değil, kalp atımı ve soluk alması ile bu hak hukuk/kanun tarafından tanınır. İnsanlığın bir elemanı, vatandaşı olup, var olmanın temel unsuru, yaşam hakkı esastır. Bu hak tüm hakları oluşturduğu için, kesin, yorumsuz kabul edilmektedir. Herhangi bir kişi, kurum ve anne talebi ile bu hak tartışmaya bile alınamaz, kıyas, örf, adet, gelenek ve tanımlama dışında, kesin olarak uygulanır.

Bozukluğu olmak, Kusurlu ve Engellilik durumu ile yaşam hakkı irdelenemez, ekonomi, yaşam kalitesi ve diğer tanımlamalar da geçerli kabul edilemez. Etik Kurullar ve öneriler tarafından belirtilen kriterler, Avrupa Konseyi ve Amerikan Supreme Court/Yargıtay'ı ile Türk Yargıtay'ı tarafından kasıtlı adam öldürme ile eş tutulmaktadır ki, ailenin rızası geçerli kabul edilemez.

Son Adet tarihine göre ilk 10 haftaya kadar sürede (Fekondasyona göre artı 2 hafta eklenebilir) anne ve bebek hakları bütünleşmesi ve embriyo olduğundan dolayı sonlanma anne (Ülkemizde baba da katılmaktadır) rızası geçerli olabilir. Sağlık personeli düşük teşviki gibi bir yaklaşımda bulunmamalıdır. İlk 10 gebelik haftasından sonra tahliye ile 20 gebelik haftasına kadar bebek ve anneye bağlı nedenlerden dolayı tahliyeler yaşam boyutu ile ilgili olduğundan bu konuda yetkin bağımsız kurullar (Adli Tıp, Etik Kurul, Perinatoloji, Neonatoloji ve Çocuk Psikiyatrisi gibi) tarafından hukuk yapısı altında irdelenerek tıbbi olarak yapılan işlemlere ceza uygulanmaz, ancak savcılık denetimindedirler. Genel hukuk yaklaşımı döllenmesi ile yaşam hakkını kazandığı kabul edilmektedir. 20 (+2=22GH) Gebelik Haftasından sonra ise bebek yaşama sınırında, yaşayabilir kabul edildiği için, tıbbi zorunluluk durumu var ise bebek canlı olarak doğurtulmaya çalışılır. Anne sağlığı gerekçesi her zaman bebeğin yaşaması ve prematüre doğmasından önce gelmektedir.

Bozukluk, kusur, engellilik kapsamı geniş anlamda ele alınmalıdır. (IDH=Impairments, Disabilities, Handicaps) olarak Uluslararası kotlamalarda olan (ICD=International Classification of Diseases) sınıfında da olduğu gibi ele alınmalıdır.

Özür, engelli ve farkındalık

Özür tanımı ile engelli yaklaşımı, özür sanki o kişilerin özürlü olduğu şeklinde algı olduğu için, engelli tercih edilmektedir. Özür TDK Lügatindeki tanım olarak; “1. Bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret: 2. Bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme, mazeret. 3. Sakatlık, bozukluk, eksiklik veya elverişsizlik” olarak tanımlanması, bireyin burada sorumlu gibi yansıttığı için, kullanılmaması önerilmektedir. Engel tanımı: “bir işin gerçekleşmesini önleyen neden, bir işi yapılamaz duruma sokan şey” tanımı insanların eylemlerine engel olan durum, yapı veya sorundur.

Ancak kanımca farkındalık boyutu yaklaşımı daha öne alınmalıdır. İnsanlığın eşit olduğu, görüntü dahil hiçbir yaklaşımın, zihinsel açıdan da özellikli olanların ayrıştırılması kabul edilmemelidir.

Yaşamda da her bireyin tam ve eksiksiz olması düşünülemez ancak bu işlevlerinin olmaması onun izole olması için bir gerekçe değildir. Futbol oynamak için belirli bir nefes ve adalede gücü sorunu olmamalıdır, ki teknik daha sonra gelmektedir. Bu açıdan her bireyin futbol oynaması değil, egzersiz yapması da yine kendi yapısına göredir. Tüm kıyafetler bireye göre ölçümler ile yine kendi tercihi ile olduğu dikkate alınarak, civil liberties/bağımsızlığı temel ilke olmalıdır. Zorlama ve ikna bile kabul edilebilir olamaz. Bu durum engelliler içinde geçerlidir.

Sorun, kusur ve engelli olma durumu

Engelli olma boyutu öncesinde düzeltilebilen kusurlar olduğu dikkate alınarak buna göre yaklaşım yapılmalıdır.

- **Impairments, bozukluklar**, Bozukluğu olmak demektir; Bir insanın miyop olması bozukluk olarak irdelenir. Bu bozukluk düzeltilebilen bir durumdur. Gözlük takma, sosyal olarak çocuklarda dört göz denilmesi ve bazı fiziksel yaklaşımlarda da kısıtlamalara neden olabilmektedir. Deniz altına dalma durumunda takmak zordur. Bunun yanında araba kullanmada ise mutlaka takılması gerekir. Gözlük çerçevesi, cam yapısı ve diğer lens takılması durumunda bile bireyin özelliklerine göre farklı olması ve tıbbi yaklaşımlar ve alternatifler kişinin isteği ve kişiye uygun olan olmalıdır.

- **Disability, sakatlık, Kusurlu olmak**; Miyop gözlük ile düzeliyorsa, kusurluluk hali kalmamakta, bozukluk boyutunda olmaktadır. Tam düzelmemesi durumunda ise kusurlu sınıfına alınmaktadır.
“*Makul düzenleme*”, engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.
- **Handicapped, Engellilik halinin olması**; kusurluluk oranının iş göremez şeklinde olması, oranının yüksek olması ile konulmaktadır. Bu oran %70 iken, %40 gibi oranlara inebildiği gözlenmektedir.
“*Evrensel tasarım*” ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasıdır. “*Evrensel tasarım*” gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacaktır.

Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli;

- Fiziksel,
- Zihinsel,
- Düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir. *Sosyal engellilik* tanımı da olmalıdır.

“*Engelliliğe dayalı ayrımcılık*” siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayrımcılığı kapsar. Bu ayrımcılık bir duvar değildir. Duvar olarak ele alırsak yıkılması zordur, sevgi ve empati kazanılırsa, içe almak ve bütünleşmek daha kolaydır. Bunu yapmayı izale değil, izole etmeli, sadece merhaba (anlamı benden sana zarar gelmezdir) diyerek düşünme boyutuna bırakmalıdır. Mücadele barış ile, sevgi ile olursa kazanılabilir, onun farklılaşması da ancak sevgi ile oluşabilir. Kabul etmemenin temel dayanağı ben ondan farklıyım, aynı olamamdır. Evet farklısın, her birey de birbirinden farklıdır, aynı olamaz, ama tümü insandır ve insan haklarına sahiptir, kısaca haklarda eşittir.

Genel Bakış Açısı

1) Amaç

Anayasa'nın 17. Maddesi *Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz* demektedir.

Yaşam Hakkı çerçevesinde, medikal gerekçeler ile yaklaşım boyutunda rıza zorunlu olmadığı, araştırma çalışmalarında zorunlu olduğu anlaşılmaktadır.

Bozukluğu olmak, Kusurlu ve Engelli tanımına giren, (Engellilerin) tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam olarak sağlanması ile insan hakkı olarak aynı haklardan sağlıklar

boyutunda eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir.

2) Genel İnsanlık İlkeleri

- **Birey hakkı esastır, yaşam hakkı tüm hakların üstündedir.** Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi gereklidir. Ancak, bireyin kendi yaşamı ile kendisine zarar verme hakkı kabul edilemez. Bozukluğu olmak, Kusurlu ve Engellilik birçok nedenle karar yetisinde olmadığı hukuksal boyutuna vardır. Bireyin bağımsız ve bağılantısız olması onu Homo sapiens, sapiens olarak aynı tür kapsamına alınmasını, farklı görülmemesini gerekli kılar. Bozukluğu olmak, Kusurlu ve Engellilik durumları onları biyolojik bir gerçeklik ve doğal oluşum olmasının sonucu olarak, başkalaştırılmasına gerekçe olamaz. Tüm insanlar gibi ayrımcılık yapılamaz, insanlık suçu işlenemez ve bu başkalaştırma kavram ceza kapsamındadır.
- **Her birey özel, özgün ve özerktir.** Evrende gelmiş, gelecek insanlar arasında da tek ve bireyseldir, başkalaştırma yapılamaz. Bağımsız ve bağılantısız olması onu Homo sapiens, sapiens olarak aynı tür kapsamına alınmasını, farklı görülmemesini gerekli kılar. Bozukluğu olmak, Kusurlu ve Engellilik durumları onları biyolojik bir gerçeklik ve doğal oluşum olmasının sonucu olarak, başkalaştırılmasına gerekçe olamaz. Tüm insanlar gibi ayrımcılık yapılamaz, insanlık suçu işlenemez ve bu başkalaştırma kavram ceza kapsamındadır.
- **Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.** Bireyin varlık olarak; Anayasal boyutta da maddî, manevî ötesinde de yaşam ile oluşan varlık öne alınmaktadır. Bozukluk, kusur ve engellilik olanlarda da varlığın korunması ve geliştirilmesi bir hak olarak tanımlanmakta ve bunun uygulamaya geçilmesi, sağlanması da toplumsal bir boyut ve süreç olarak bir görev olarak ele alınmalıdır.
- **Bozukluk, kusur ve engellilik olanlarda insanlık boyutunda toplumun elemanlarıdır.** Bozukluğu olmak, Kusurlu ve Engellilik durumları onların da bir insan olarak insanlığa emanettir ve tüm yasal hakları olduğu gerçeği ile sosyal açıdan kanun önünde insan olarak görülmesine neden olmaktadır. Bir insan olarak toplumun elemanı olarak görülmesini zorunlu kılar. Bu kapsamda engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması bireyin durumuna göre sağlanmalıdır.
- **Her varlık önce sevgi temelinde saygıya koşulsuz hakkıdır, hak kazanır.** Her birey gelmiş ve gelecek hiçbir kimsenin benzeri bile olmamasına karşın, bu farklı yapısı yanında, *bozukluk, kusur ve engellilik* durumu ile oluşan farklılıklarına saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi zorunludur. Bir insanın kör, sağır veya deli olması ile insanlıktan kopmuş ve insanlıktan çıkmış olmamaktadır ve olamaz.
- **Fırsat Eşitliği:** Her *bozukluk, kusur ve engellilik* durumu olan kişiye fırsat eşitliği sağlanması için öncelikle engellilik durumu kaldırılması gerekir, ki bu olmadığına, olamayacağına göre, engelli olarak kabulü gereklidir. Ayağı olmayan kişiye yarış yaptırmanız kabul edilemeyecek bir durumdur. Adalet, eşitlik kavramını, hak edişe göre dağıtmaktır, hakkı teslim etmektir. Her bireyin özel, özgür ve tek bir birey olarak hakları vardır ve bu haklar bireye göre oluşur. Bir bebek ile bir çocuk hakkı farklı, *bozukluk, kusur ve engellilik* durumuna göre hak edilenler verilmelidir. Bozukluk belirli sağlık yaklaşımı ile düzeltilebilen boyut iken, engelli olmasa da kusurun sürekli olmasıdır ki engelli olan bu kusurluluğun ileri boyutunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu durumlara göre adalet ve hak ediş sağlanmalıdır, onların tam bir vatandaş ve civil

liberties/özgürlüğü ağılanması gereklidir. Doğal olarak, engelli olimpiyatı ayrı olarak düzenlenir.

- **Erişilebilirlik:** Her bireyin sağlıklı olması açısından tıbbi ihtiyaçlar yapılmalı, sosyal, kültürel ve tüm insan olmanın gereklilikleri yerine getirilmelidir. Özellikle doğumdan itibaren düzletilme yapılmaz ise, toplumdan izole olması ile gerilik oluşması doğal beklenti olacaktır. Yenidoğan döneminde prematürelere rutin göz incelemesi ile retinopati oluşması önlenmekte ve körlük gelişmesine olanak sağlanmamaktadır. Bu bir onaya bağlı olarak sağlanmamalı, doğal bir hak olarak verilmelidir. Eğer gereken sağlık kontrolü yapılmamış ise, sağlık elemanları mahkemeye verilmeli, gerekirse tazminat ile ödeme yapılmalıdır.
- **Farkındalık:** Her engelli olan kişi, kendi talebi ve kendi sağlığının takibi ve izlemi açısından görev ona yüklenmemeli, tüm toplumun her kademesi bir görev olarak üstlenmelidir. Özellikle karşıdan geçmeye çalışan kişiye, en yakında olan yardım etmesi beklenmelidir. Her birey, bir insanlık görevi olarak farkındalık boyutunda olmalıdır.
- **Eşitlik:** İnsanlar sıklıkla cinsiyet ayrımına gitmektedirler, tüm bebeklerin sağlıklı olmasının önemi belirgin olup, doğanın gereği olarak sorun, kusur ve engelli olma doğal bir beklentidir. Özellikle eşitlik, cins boyutunda öne alınmalıdır. Aileler bu açıdan cinsiyeti, kültürel boyut temeli daha güçlü olmak üzere yapabilirler, bu boyuta sağlık personeli kayıtsız kalmalıdır.
- **Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması:** Çocuk Haklarında eğitim kavramı;
a) Madde 28: çocuğu, özgür bir toplumda, faal bir yetişkin yaşam için hazırlayacak, saygıyı geliştirmek,
b) Madde 29: çocuğun kişiliğinin, Becerilerinin, zihinsel ve fiziksel yeteneklerinin, mümkün olduğunca geliştirilmesini sağlamaktır.
Özellikle eğitimin bireye göre mümkün olabildiğince yapılmaya çalışılması ve sevgi temelinde, insanlık saygısının oluşturulması esas olmalıdır. Bilgi öğrenmek değil, insanlık boyutunda düşünmek ve farkındalık eğitim tanımı olmalıdır.

3) Yükümlülükler

Bozukluğu olmak, Kusurlu, Engelli tanımına giren durumlarda, yükümlülük, insan gibi olma, insanlık yaklaşımı ve onlara sevgi temelinde saygı duymak gereklidir. Bir insan olarak hak edışı, temelde insanlığın temeli de sevgidir.

Kaçınılması gereken, uyarı, korunma ve kaçınılacak olan da zarar ve hatta zarar olmasa bile olasılığıdır.

Varoluş

Doğada yaşam devamlı bir değişimdir. Doğada bir canlı ve hatta cansız olanlar, zaman içinde değişime uğrarlar. Kayalar parçalanır, taş ve saha sonra kum yapısına dönerler. Canlılarda yaşlanır, vücut yapıları ötesinde kapasiteleri ve görüntülerinde yaşlanma belirtileri gözlenir. Bu doğal bir tabiatın yasasıdır. Kaçınılmaz, sadece daha dinç ve aktif olmaları sağlanabilir.

Tüm varlıklar atomik yapıdan oluşurlar. Var oluş mekanizmasına bakıldığında, daha önce var olandan bir değişim ve gelişim ile oluşmaktadır. Bunun yanında, eski yapılanma boyutu

belirtileri de vardır. Sıklıkla insanlarda gebelik döneminde oluşmakta, embriyo yapıdan insan boyutunda olmaktadır.

Doğum ile embriyonik yaşamda, varlıkların gelişimi gözlenmektedir. Canlılar özellikle memeliler, gebelik süresince eski gelişim dönemlerinin boyutunu izlemek olasıdır. Kuyruklu yapı bile gözlenmektedir.

Hiçbir canlı varlık aynı tür olmasına karşın, birbirine benzemez. İnsanlar birbirlerine benzer, iki kulak, bir burun ve iki gözleri olmasına karşın, hiçbiri birbirine benzemez ve ayrılmaktadırlar. Tek yumurta ikizlerinde bile bir ayrıcalık gözlenebilmektedir.

Anomaliler, doğanın değişim boyutunun bir simgesidir. Her yeni yapının kendisine göre bir farklılığı bulunmaktadır. Minör ve görüntüsel olmayanlar farkında olunmayabilir. Metabolizma bozuklukları yenidoğan döneminde kan şekeri düşüklüğü dışında belirgin olmayabilir. Ancak bir değişim, bir mutasyon ve bir farklı gelişim defektleri olabilmektedir. Doğa var ise, yeniden yapılanma doğanın yasalarına göre oluşmakta ise, anomali bunun doğal bir sonucudur. Anomaliyi anormal gibi algılamak anlamsız, doğayı inkâr olarak görülebilir.

Avrupa Konseyi vurgusu

a) Civil Liberties/Birey Hakkı ve b) Hakkın korunup gözetilmesi kavramı: 2008 yılından bu yana, Avrupa Konseyi kararında ilk Maddesinde birey hakkının temel olduğu ve ikinci Maddede bunun kamu, kurum ve kuruluşlardan korunması, gözetilmesi ve sağlanmasının gerektiği ve hukuk kavramında da bunun önemi belirtilmektedir. 2005 Tarihli Türk Ceza Kanunu'nda da ilk Maddesinde Amacın tanımında: "Ceza Kanununun amacı; **kişi hak ve özgürlüklerini**, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir" denilmekte, ilk tanım kişi hak ve özgürlüklerini kamu düzen ve güvenliği ve toplum barışının önünde anmaktadır. Bir önemli boyutta suç işlenmesini önlemek, kabaca kişi hak ve özgürlüklerinin bozulması ve kabul edilmez davranış olarak önüne geçilmeli, oluşmadan korunma ve gözetilmelidir. Türk Ceza Kanunu'nda belirtilen maddelerin ceza sorumluluğu esasları olduğu ve güvenlik tedbirlerinden maddeler şeklinde, yazılı belirtilmektedir. Kıyas, yorum veya anlamsal bir etki, örf, adet ve gelenek şeklinde bir etkileşim de kabul edilemez, birey hakkı ve özgürlüklerini engelleyici bile olamazlar, olması suç kavramındadır.

Sorun, kusur ve özellikle engelli olanlarda da temel olan birey hakkı ve özgürlüğüdür. Kısıtlılıklar sağlanmadan elbet eşitlik olamayacağı için, eşitlik sağlanarak ve onun doğal hukuksal hakkı olarak temin edilip verilir, verilmelidir. Bu ona ayrıcalık değil, hak edişin, hakkın teslimidir.

ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIliskinSozlesme.pdf>

BM ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME Giriş/Preamble

13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen, 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılan ve Ülkemiz tarafından aynı tarihte 80 ülke ile birlikte imzalanan "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin onaylanması, 3/12/2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. 5825 sayılı Kanun 18 Aralık 2008 tarihli ve 27084 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Giriş

İşbu Sözleşme 'ye Taraf Olan Devletler,

(a) Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilmiş olan ve insanlık ailesinin tüm mensuplarının doğuştan sahip oldukları onuru, değeri, eşit ve devredilmez hakları dünyada özgürlüğün, adalet ve barışın temeli olarak kabul eden ilkeleri anımsayarak,

(b) Birleşmiş Milletler' in, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ile tanınan hak ve özgürlüklere herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın herkesin sahip olduğunu kabul ve ilan ettiğini göz önünde bulundurarak,

(c) Tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel, bölünmez, birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı bağımlı olma niteliği ile engelli bireylerin bu haklardan herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın yararlanmalarının güvence altına alınması gerekliliğini tekrar teyit ederek,

(d) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme' yi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 'yi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme' yi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme' yi, İşkence ve Diğer İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme' yi, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni ve Uluslararası Göçmen İşçilerin ve Aile Bireylerinin Korunması Sözleşmesi'ni akılda tutarak,

(e) Engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek,

(f) Engelliler için Dünya Eylem Programı ve Engelliler için Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Standart Kurallar 'da yer alan ilke ve politika önerilerinin engellilere fırsat eşitliği sağlanmasına yönelik ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde politikaların, planların, programların ve eylemlerin geliştirilmesi, tasarlanması ve değerlendirilmesine katkısını göz önünde bulundurarak,

(g) Engelliliğe ilişkin konuların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili stratejilerin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasının önemini vurgulayarak,

(h) Bir kişinin engelli olduğu için ayrımcılığa maruz kalmasının her bireyin doğuştan sahip olduğu insanlık onuru ve değerinin de ihlal edilmesi anlamına geldiğini de kabul ederek,

(i) Bunun yanı sıra engelli bireylerin çeşitliliğini kabul ederek,

(j) Daha yoğun desteğe ihtiyacı olan engelliler dahil olmak üzere, tüm engellilerin insan haklarının güçlendirilmesi ve korunmasının gerektiğini kabul ederek,

(k) Çeşitli araç ve yükümlülüklerin varlığına rağmen engelli kişilerin topluma eşit bireyler olarak katılmaları önündeki manilerin halen var olmaya devam ettiği ve dünyanın her yerinde engelli bireylerin insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları gerçeğinden endişe duyarak,

(1) Özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde engellilerin yaşam koşullarının geliştirilmesinde uluslararası iş birliğinin önemini bilincinde olarak,

(m) Engellilerin toplumun refah ve çeşitliliğine yaptıkları ve yapabilecekleri olumlu katkıları ve engellileri insan haklarını ve temel özgürlükleri tam kullanmaya ve topluma tam katılmaya teşvik etmenin onların toplumsal aidiyetlerine, toplumun insani, sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunacağını kabul ederek,

(n) Kendi seçimlerini yapma özgürlüğü de dahil olmak üzere engellilerin bireysel varlıklarının ve bağımsızlığının önemini kabul ederek,

(o) Engellilerin kendilerini doğrudan ilgilendirenler de dâhil olmak üzere politika ve programlarla ilgili karar alma süreçlerine etkin olarak katılabilmeleri gerektiğini dikkate alarak,

(p) Irk, ten rengi, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka fikir, ulusal, etnik veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, yaş veya başka bir statü bakımından birçok nedene dayalı olarak ve bu nedenle daha ağırlaştırılmış bir ayrımcılığa maruz kalan engellilerin karşılaştığı zor koşullardan kaygı duyarak,

(q) Engelli kadınların ve kızların hem ev içinde hem de ev dışında şiddete uğramaya, yaralanmaya veya istismara, ihmale, ihmalkâr muameleye, kötü muameleye veya istismara karşı daha büyük bir risk altında oldukları gerçeğinin farkında olarak,

(r) Engelli çocukların diğer çocuklarla eşit koşullar altında tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanması gereğini kabul ederek ve bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin üstlendiği yükümlülükleri yeniden hatırlatarak,

(s) Engellilerin insan temel hak ve özgürlüklerinden tam yararlanmasını teşvike yönelik çabalara cinsiyet eşitliği perspektifinin de eklenmesi gerektiğini vurgulayarak,

(t) Engellilerin çoğunluğunun yoksulluk koşullarında yaşadığının altını çizerek ve bu bakımdan, yoksulluğun engelliler üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmenin kritik önemini kabul ederek,

(u) Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan amaç ve ilkelere saygı üzerine kurulu barış ve güvenlik ortamının ve yürürlükteki insan hakları belgelerine riayet edilmesinin özellikle silahlı çatışma ve işgal koşullarında engellilerin korunması için vazgeçilmez olduğunu akılda tutarak,

(v) Fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime erişimin engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam yararlanmasını sağlamadaki önemini kabul ederek,

(w) Diğer bireylere ve ait olduğu topluma karşı görevleri bulunan bireyin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi'nde tanımlanan hakların güçlendirilmesi ve bu haklara riayet edilmesi için çaba gösterme yükümlülüğü altında olduğunun farkında olarak,

(x) Ailenin toplumun doğal ve temel birimi olduğu ve toplum ve devlet tarafından korunması gerektiğinin ve engellilerin tüm insan haklarından tam ve eşit ölçüde yararlanabilmesinin sağlanabilmesi için engelliler ile aile bireylerinin gerekli koruma ve desteği alması gerektiğine inanarak,

(y) Engellilerin haklarını ve onurunu güçlendiren ve koruyan kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin engellilerin ağır sosyal dezavantajlarının ortadan kaldırılmasına ve onların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ortamlara eşit fırsatlarla katılımının teşvik edilmesine hem gelişen hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir katkı sağlayacağına ikna olarak,

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

İngilizcesi

CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES (<http://www.turkhukusitesi.com/serh.php?did=9135>)

Preamble

The States Parties to the present Convention,

(a) Recalling the principles proclaimed in the Charter of the United Nations which recognize the inherent dignity and worth and the equal and inalienable rights of all members of the human family as the foundation of freedom, justice and peace in the world,

(b) Recognizing that the United Nations, in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights, has proclaimed and agreed that everyone is entitled to all the rights and Freedoms set forth therein, without distinction of any kind,

(c) Reaffirming the universality, indivisibility, interdependence and interrelatedness of all human rights and fundamental freedoms and the need for persons with disabilities to be guaranteed their full enjoyment without discrimination,

(d) Recalling the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the Convention on the Rights of the Child, and the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families,

(e) Recognizing that disability is an evolving concept and that disability results from the interaction between persons with impairments and attitudinal and environmental barriers that hinders their full and effective participation in society on an equal basis with others,

(f) Recognizing the importance of the principles and Policy guidelines contained in the World Programme of Action concerning Disabled Persons and in the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities in influencing the promotion, formulation and evaluation of the policies, plans, programs and actions at the national, regional and international levels to further equalize opportunities for persons with disabilities,

(g) Emphasizing the importance of mainstreaming disability issues as an integral part of relevant strategies of sustainable development,

(h) Recognizing also that discrimination against any person on the basis of disability is a violation of the inherent dignity and worth of the human person,

(i) Recognizing further the diversity of persons with disabilities,

(j) Recognizing the need to promote and protect the human rights of all persons with disabilities, including those who require more intensive support,

(k) Concerned that, despite these various instruments and undertakings, persons with disabilities continue to face barriers in their participation as equal members of society and violations of their human rights in all parts of the world,

(l) Recognizing the importance of international cooperation for improving the living conditions of persons with disabilities in every country, particularly in developing countries,

(m) Recognizing the valued existing and potential contributions made by persons with disabilities to the overall well-being and diversity of their communities, and that the promotion of the full enjoyment by persons with disabilities of their human rights and fundamental freedoms and of full participation by persons with disabilities will result in their enhanced sense of belonging and in significant advances in the human, social and economic development of society and the eradication of poverty,

(n) Recognizing the importance for persons with disabilities of their individual autonomy and independence, including the freedom to make their own choices,

(o) Considering that persons with disabilities should have the opportunity to be actively involved in decision-making processes about policies and programs, including those directly concerning them,

(p) Concerned about the difficult conditions faced by persons with disabilities who are subject to multiple or aggravated forms of discrimination on the basis of race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic, indigenous or social origin, property, birth, age or other status,

(q) Recognizing that women and girls with disabilities are often at greater risk, both within and outside the home, of violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation,

(r) Recognizing that children with disabilities should have full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms on an equal basis with other children, and recalling obligations to that end undertaken by States Parties to the Convention on the Rights of the Child,

(s) Emphasizing the need to incorporate a gender perspective in all efforts to promote the full enjoyment of human rights and fundamental freedoms by persons with disabilities,

(t) Highlighting the fact that the majority of persons with disabilities live in conditions of poverty, and in this regard recognizing the critical need to address the negative impact of poverty on persons with disabilities,

(u) Bearing in mind that conditions of peace and security based on full respect for the purposes and principles contained in the Charter of the United Nations and observance of applicable human rights instruments are indispensable for the full protection of persons with disabilities, in particular during armed conflicts and foreign occupation,

(v) Recognizing the importance of accessibility to the physical, social, economic and cultural environment, to health and education and to information and communication, in enabling persons with disabilities to fully enjoy all human rights and fundamental freedoms,

(w) Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he or she belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and observance of the rights recognized in the International Bill of Human Rights,

(x) Convinced that the family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State, and that persons with disabilities and their family members should receive the necessary protection and assistance to enable families to contribute towards the full and equal enjoyment of the rights of persons with disabilities,

(y) Convinced that a comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities will make a significant contribution to redressing the profound social disadvantage of persons with disabilities and promote their participation in the civil, political, economic, social and cultural spheres with equal opportunities, in both developing and developed countries, Have agreed as follows:

Yorum

Sorunlu, kusurlu veya sekelli/engelli olan kişilerin tüm insanlar gibi, *engelli olanlar ve engeli olmayanlar* şeklinde bir ayırım bile kabul edilemezdir.

Gerek kadın ve erkek ayırımında, ortada belirgin bir fizyolojik yapı farklılığı olsa da insanlık açısından ayrıcalık kabul edilemez, ancak kadının, özellikle anne olması ile erkeklere göre ekstra hakları oluşur. Toplum ve ailenin simgesi olması, emzirme, doğum gibi ekstra hakları olması da bir doğal beklentidir. Bu açıdan farklı yaklaşım önemlidir.

TCK İlk Maddesi ve Avrupa Konsey Kararı gereğince, bu hak tamamen onlara sağlanmalıdır.

Onlara ayrıcalık ve farklılık değildir, eşitliği sağlamaktır. Ayrıcalık değil, onlara eşit hakların sağlanması, eksik olanın onlara verilmesi veya oluşmaması, engelin kaldırılması, olmaması dikkate alınarak yaklaşım öngörülmektedir.

Eli olmayana el protezi takılıp işleve göre yapabilirliğe göre eşitlik sağlanmalı, vurgusunun anlamı, el işlerini mükemmel yapması anlaşılmalıdır. Miyop olana gözlük, kataraktı olana lens takılması ile sağlanacağı öngörülebilir, ancak pilot olabilir kavramı elbet taşımaz. Ancak, bazı ülkelerde yardımcı pilot olma izni verildiği gözlenmektedir.

Bazı Vurgular

- **İnsanlık Değerlerine Eşit Hak ettikleri:** İnsanlık ailesinin tüm mensuplarının doğuştan sahip oldukları **onuru, değeri, eşit ve devredilmez hakları dünyada özgürlüğün, adalet ve barışın temeli olarak kabul eden ilkeleri**
- **Engellik bir ayrımcılık gerekçesi olamaz:** **Herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın yararlanmalarının** güvence altına alınması, **Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Yaklaşım**
- **Engellik değişken bir kavramdır:** Engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma **diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının** etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek
- **Yaşam Koşulları Hak ettikleri İnsanlık düzeyinde olmalıdır:** **Engellilerin yaşam koşullarının geliştirilmesinde**
- **Engellik özgürlüklerine engel olamaz:** Engellilerin toplumun refah ve çeşitliliğine yaptıkları ve yapabilecekleri olumlu katkıları ve engellileri insan haklarını ve temel **özgürlükleri tam kullanmaya ve topluma tam katılmaya teşvik etmenin** onların toplumsal aidiyetlerine, toplumun insani, sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunacağını kabul ederek
- **Engellilerin İnsanlık olarak Varlıkları Önemlidir:** **Bireysel varlıklarının ve bağımsızlığının önemini**

- **Engellilerin İnsanlığa katkı sağlamaları imkânı oluşturulmalıdır:** Engellilerin haklarını ve onurunu güçlendiren ve koruyan kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin engellilerin ağır sosyal dezavantajlarının ortadan kaldırılmasına ve onların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ortamlara eşit fırsatlarla katılımının teşvik edilmesine hem gelişen hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir katkı sağlayacağına

BM ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

Madde 1 Amaç

Bu Sözleşme'nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir.

Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.

Madde 2 Tanımlar

İşbu Sözleşme'nin amaçları açısından;

"İletişim" erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, işitsel okumayı, beden dilini, diğer tür, biçem ve araçlarla gerçekleşen iletişimi içermektedir;

"Dil" sözlü dili, işaret dilini ve sözlü olmayan diğer dilleri kapsamaktadır;

"Engelliliğe dayalı ayrımcılık" siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayrımcılığı kapsar.

"Makul düzenleme", engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.

"Evrensel tasarım" ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasıdır. "Evrensel tasarım" gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacaktır.

Madde 3 Genel İlkeler

İşbu Sözleşme'nin dayandığı ilkeler şunlardır:

(a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;

(b) Ayrımcılık yapılmaması;

(c) Engellilerin topluma tam ve etkin katılımının sağlanması;

(d) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi;

(e) Fırsat eşitliği;

(f) Erişilebilirlik;

(g) Kadın-erkek eşitliği;

(h) Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması.

Yorum

Dayanılan ilkelere bakıldığında; ayrımcılık değil, eşitlik, fırsat eşitliği sağlamaktır. Bunun olması için toplumdaki istenen; sorun, kusur veya sekelinin düzeltilmesi veya eksikliklerin sosyal veya maddi olarak giderilmesidir.

1) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;

2) Ayrımcılık yapılmaması

3) Engellilerin topluma tam ve etkin katılımının sağlanması

4) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi

5) Fırsat eşitliği;

6) Erişilebilirlik;

7) Kadın-erkek eşitliği

8) Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması

Madde 4 Genel Yükümlülükler

1. Taraf Devletler engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılığa izin vermeksizin tüm engellilerin insan hak ve temel özgürlüklerinin eksiksiz olarak yaşama geçirilmesini sağlamak ve engellilerin hak ve özgürlüklerini güçlendirmekle yükümlüdür. Bu amaç doğrultusunda Taraf Devletler;

- (a) Bu Sözleşme 'de tanınan hakların uygulanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri almayı;
- (b) Yürürlükte mevcut, engelliler aleyhinde ayrımcılık teşkil eden yasalar, düzenlemeler, gelenekler ve uygulamaları değiştirmek veya ortadan kaldırmak için gerekli olan, yasama faaliyetleri dahil uygun tüm tedbirleri almayı;
- (c) Tüm politika ve programlarda engellilerin insan haklarının korunmasını ve güçlendirilmesini dikkate almayı;
- (d) Bu Sözleşmeyle bağdaşmayan eylemler veya uygulamalardan kaçınmayı ve kamu kurum ve kuruluşlarının bu Sözleşme 'ye uygun davranmalarını sağlamayı;
- (e) Kişiler, örgütler veya özel teşebbüslerin engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalarını engellemek için gerekli tüm uygun tedbirleri almayı;
- (f) Standartlar ve rehber ilkelerin geliştirilmesinde Sözleşme'nin ikinci maddesinde tanımlandığı gibi evrensel tasarımdan yararlanılması ve engellilerin özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere evrensel olarak tasarlanmış ve mümkün olduğunca az değişikliği ve düşük maliyeti gerektiren ürünler, hizmetler, ekipman ve tesislerin araştırılması, geliştirilmesi, temini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi;
- (g) Maliyeti karşılanabilir teknolojilere öncelik vererek bilgi ve iletişim teknolojileri, hareket kolaylaştırıcı araçlar, yardımcı teknolojiler gibi engellilere yönelik yeni teknolojilerin araştırılması, geliştirilmesi, temini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi;
- (h) Engellilere yeni teknolojiler dahil hareket kolaylaştırıcı araçlara, yardımcı teknolojilere ve bunların beraberindeki diğer yardımcı ve destekleyici hizmetler ile tesislere ilişkin erişim bilgilerinin sağlanmasını,
- (i) Engellilerle çalışan meslek sahipleri ve işyeri personelinin bu Sözleşme 'de tanınan haklara ilişkin eğitiminin geliştirilmesi ve böylece bu haklarla güvence altına alınan destek ve hizmetlerin iyileştirilmesini

Taahhüt eder.

2. Taraf Devletler ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olarak kaynakları ölçüsünde azami tedbirleri almayı ve gerektiğinde uluslararası iş birliği çerçevesinde engellilerin bu haklardan tam olarak yararlanmasını aşamalı olarak sağlamak için işbu Sözleşme 'de yer alan ve uluslararası hukuka göre derhal uygulanması gereken yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt eder.

3. Taraf Devletler işbu Sözleşme'nin uygulanmasını sağlayacak yasalar ve politikaların geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi ile engellilere ilişkin diğer karar alma süreçlerinde engelli çocuklar da dahil olmak üzere engellilere onları temsil eden örgütler aracılığıyla sürekli danışacak ve etkin bir şekilde bu sürece dahil edeceklerdir.

4. Bu Sözleşme 'deki hiçbir hüküm engelli kişilerin haklarının sağlanması bakımından daha elverişli nitelikte olan ve Taraf Devlet'in yasalarında veya Taraf Devlet'in uymayı taahhüt ettiği uluslararası hukuk kurallarında mevcut bulunan hükümleri etkilemeyecektir. Taraf Devletler 'den herhangi birinin hukuka, sözleşmelere, hukuki düzenlemelere, geleneğe göre yürürlükte bulunan temel insan haklarından herhangi birini işbu Sözleşme'nin bu hakları öngörmediği veya daha dar kapsamlı olarak öngördüğü gerekçesiyle kısıtlaması veya kısmen değiştirmesi mümkün değildir.

5. Bu Sözleşme'nin hükümleri herhangi bir sınırlama veya istisnaya tabi olmaksızın federal devletlerin bütün bölgelerinde uygulanır.

Madde 5 Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik

1. Taraf Devletler herkesin hukuk önünde ve karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın hukuk tarafından eşit korunma ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder.

2. Taraf Devletler engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkin bir şekilde korunmasını güvence altına alır.

3. Taraf Devletler eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımları atar.

4. Engellilerin fiili eşitliğini hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler işbu Sözleşme amaçları doğrultusunda ayrımcılık olarak nitelendirilmez.

Madde 6 Engelli Kadınlar

1. Taraf Devletler engelli kadınlar ile kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmakta olduğunu kabul eder ve bu bakımdan onların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alır.

2. Taraf Devletler kadınların tam gelişimi, ilerlemesi ve güçlenmesini ve bu Sözleşme 'de belirtilen insan hak ve temel özgürlüklerini kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır.

Madde 7 Engelli Çocuklar

1. Taraf Devletler, engelli çocukların diğer çocuklarla eşit bir şekilde tüm insan temel hak ve özgürlüklerinden tam olarak yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır.

2. Engelli çocuklarla ilgili tüm eylemlerde çocuğun en çıkarının gözetilmesine öncelik verir.

3. Taraf Devletler engelli çocukların kendilerini etkileyen her konuda diğer çocuklarla eşit koşullar altında görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olmalarını, yaşları ve olgunluk seviyelerine göre görüşlerine önem verilmesini ve onlara bu hakkın tanınması için engeline ve yaşına uygun destek sunulmasını sağlar.

Madde 8 Bilinçlendirme

1. Taraf Devletler, aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için acil, etkin ve uygun tedbirleri almayı taahhüt eder:

(a) Aile dahil toplumun her kesiminde engellilere yönelik bilinci arttırmak ve engellilerin hakları ve insanlık onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmek;

(b) Yaşamın her alanında engellilere yönelen klişeler, önyargılar, incitici uygulamalar ile cinsiyet ve yaş temelli ayrımcı davranışlarla mücadele etmek;

(c) Engelli bireylerin kapasiteleri ve katkılarına ilişkin bilinç yaratmak.

2. Bu amaca yönelik tedbirler aşağıdakileri içermektedir:

(a) Toplumda bilinç yaratmaya yönelik etkin kampanyaların tasarlanması, başlatılması ve sürdürülmesi:

(i) Engelli bireylerin haklarının kabul edilebilirliği konusunda toplumun eğitimi;

(ii) Engellilere yönelik olumlu yaklaşımların ve toplumsal bilincin artırılması;

(iii) Engelli bireylerin becerileri, meziyetleri ve yeteneklerinin işyerlerine ve iş piyasasına katkısının toplumca tanınmasını teşvik etmek;

(b) Erken yaşta itibaren tüm çocukların eğitim sisteminin her aşamasında engelli bireylerin insan haklarına saygıyla yaklaşmasını teşvik etmek;

(c) Tüm kitle iletişim araçlarında engellilerin işbu Sözleşme'nin amacına uygun bir yaklaşımla tanımlanmasını cesaretlendirmek;

(d) Engellilere ve haklarına ilişkin bilinci artırıcı eğitim programlarını desteklemek.

Madde 9 Erişebilirlik

1. Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır. Erişim önündeki engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içeren bu tedbirler diğerlerinin yanında, aşağıda belirtilenlere de uygulanır:

(a) Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler;

(b) Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler.

2. Taraf Devletler aşağıdakileri gerçekleştirmek için de uygun tedbirleri alacaklardır:

(a) Kamuya açık veya kamu hizmetine sunulan tesis ve hizmetlere erişime ilişkin asgari standart ve rehber ilkelerin geliştirilmesi, duyurulması ve bunlara ilişkin uygulamaların izlenmesi;

(b) Kamuya açık tesisleri işleten veya kamuya hizmet sunan özel girişimlerin engellilerin ulaşılabilirliğini her açıdan dikkate almalarının sağlanması;

(c) İlgili kişilerin engellilerin karşılaştığı ulaşılabilirlik sorunlarıyla ilgili olarak eğitilmesi;

(d) Kamuya açık binalar ve diğer tesislerde Braille alfabesi ve anlaşılması kolay nitelik taşıyan işaretlemelerin sağlanması;

(e) Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması;

(f) Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi;

(g) Engellilerin İnternet dahil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi;

(h) Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması.

Madde 10 Yaşama Hakkı

Taraf Devletler her insanın yaşama hakkına sahip olduğunu yeniden onaylayarak engellilerin bu haktan etkin ve diğer bireylerle eşit koşullar altında yararlanmalarını sağlayacak gerekli tüm tedbirleri alır.

Madde 11 Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar

Taraf Devletler silahlı çatışma halleri, acil insani durumlar ve doğal afetler de dahil olmak üzere risk durumlarında engellilerin korunması ve güvenliğinin sağlanması için insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku dahil uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli tüm tedbirleri alır.

Madde 12 Yasa Önünde Eşit Tanınma

1. Taraf Devletler, engellilerin buldukları her yerde kişi olarak tanınma hakkına sahip olduklarını yeniden onaylar.
2. Taraf Devletler engellilerin tüm yaşam alanlarında diğer bireylerle eşit koşullar altında hak ehliyetine sahip olduğunu kabul eder.
3. Taraf Devletler engelli bireylerin hak ehliyetlerini kullanırken gereksinim duyabilecekleri desteği alabilmeleri için uygun tedbirleri alır.
4. Taraf Devletler hak ehliyetinin kullanımına ilişkin tüm tedbirlerin uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak istismarı önleyici uygun ve etkin bir şekilde güvenceler sağlamasını temin eder. Söz konusu güvenceler hak ehliyetinin kullanımına ilişkin tedbirlerin kişinin haklarına, iradesine ve tercihlerine saygılı olmasını, çıkar çatışmasından bağımsız olmasını, kişinin iradesine haksız bir müdahalede bulunmamasını, kişinin içinde bulunduğu koşullar ile orantılı olmasını ve bu koşulları gözetmesini, mümkün olan en kısa süre içinde uygulanmasını, yetkili, bağımsız ve tarafsız bir merci veya yargı organı tarafından sürekli olarak gözden geçirilmesini sağlamalıdır. Bu güvenceler söz konusu tedbirlerin kişinin hak ve çıkarlarını etkilediği derecede ölçülü olmalıdır.
5. Taraf Devletler işbu Madde çerçevesinde engellilerin mülk edinmek veya mirasa hak kazanmak, mali işlerini kontrol etmek ve banka kredileri, ipotekleri ve diğer mali kredilere erişim açısından diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını sağlamak için uygun ve etkin bir şekilde tüm tedbirleri almalı ve engellilerin mülklerinden keyfi olarak mahrum bırakılmamasını sağlar.

Madde 13 Adalete Erişim

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında adalete etkin bir şekilde erişimini sağlamalıdır. Bunun için usule ve yaşa uygun düzenlemeler yapılmalı ve soruşturma ve diğer hazırlık aşamaları ve tanıklık dahil tüm hukuki işlemlere doğrudan ve dolaylı katılımları kolaylaştırılmalıdır.
2. Taraf Devletler engellilerin adalete etkin bir şekilde erişimini sağlamak için polis ve cezaevi personeli dahil adalet sistemi çalışanlarının gerekli eğitimi almalarını sağlamalıdır.

Madde 14 Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında aşağıdaki haklardan yararlanmasını sağlar:
 - (a) Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkından yararlanma;
 - (b) Özgürlüklerinden hukuka aykırı veya keyfi bir şekilde mahrum bırakılmamaları, özgürlüğün kısıtlandığı hallerin hukuka dayalı olması ve engelliliğin, hiçbir koşulda özgürlüğün kısıtlanmasının gerekçesi olarak gösterilmemesi.
2. Taraf Devletler engelli kişiler eğer herhangi bir süreç sonunda özgürlüklerinden mahrum edildiyse; bunun diğer bireylerle eşit koşullar altında yapılmasını; engellilerin uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak güvencelere sahip olmasını ve makul düzenlemeye ilişkin hükümler dahil olmak üzere Sözleşme'nin hedefleri ve ilkeleriyle uyumlu muamele görmesini sağlar.

Madde 15 İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Maruz Kalmama

1. Hiç kimse işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmamalıdır. Özellikle, hiç kimse rızası alınmaksızın tıbbi veya bilimsel deneye tabi tutulmamalıdır.
2. Taraf Devletler engellilerin işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya karşı diğer bireylerle eşit koşullar altında korunmasını sağlamak için etkin bir şekilde tüm yasal, idari, yargısal ve diğer tedbirleri alır.

Madde 16 Sömürü, Şiddet veya İstismara Maruz Kalmama

1. Taraf Devletler engellilerin ev içinde ve dışında sömürüye uğramasının, şiddete ve istismara maruz kalmasının, bu tutumların cinsiyete dayalı hali dahil her biçiminden korumak için uygun yasal, idari, sosyal, eğitsel ve diğer tüm tedbirleri alır.
2. Taraf Devletler engellilere, ailelerine, onların bakımını sağlayanlara cinsiyetlerine ve yaşlarına uygun yardım ve desteği sağlayarak sömürü, şiddet ve istismar vakalarının nasıl önleneceğine, tespit edileceğine ve bildirileceğine dair bilgi ve eğitim vererek sömürünün, şiddetin ve istismarın her biçimini önleyici uygun tüm tedbirleri alır. Taraf Devletler koruma hizmetlerinin yaş, cinsiyet ve engellilik konularına duyarlı olmalarını sağlar.
3. Taraf Devletler sömürünün, şiddetin ve istismarın her biçimini önlemek için engellilere hizmet etmeye yönelik tüm tesislerin ve programların bağımsız merciler tarafından etkin bir şekilde denetlenmesini sağlar.
4. Taraf Devletler koruyucu hizmetlerin sunulması sırasında meydana gelenler de dahil olmak üzere sömürünün, şiddetin veya istismarın herhangi bir biçiminin mağduru olan engellilerin fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak tedavisi, rehabilitasyonu ve sosyal açıdan yeniden bütünleşmesini sağlayıcı uygun tüm tedbirleri alır. Söz konusu iyileşme ve yeniden bütünleşme, kişinin sağlığına, öz saygısına, onuruna, özerkliğine kavuşmasını sağlar ve yaş ve cinsiyetiyle bağlantılı özel ihtiyaçlarını dikkate alır.
5. Taraf Devletler engellilere karşı sömürü, şiddet ve istismar vakalarının tespiti, soruşturulması ve gerekli hallerde kovuşturulmasını sağlamak için kadın ve çocuk merkezli yasa ve politikalar dahil etkili yasa ve politikaları yürürlüğe koyar.

Madde 17 Kişisel Bütünlüğün Korunması

Engelli her kişi, beden ve ruh bütünlüğüne diğer bireylerle eşit bir şekilde saygı duyulması hakkına sahiptir.

Madde 18 Seyahat Özgürlüğü ve Uyruluk

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seyahat ve yerleşim yerini seçme özgürlüğüne ve uyruluk hakkına sahip olduğunu kabul eder ve engellilerin aşağıdaki haklarını sağlar:

(a) Uyruluk kazanma ve değiştirme hakkı olması ve keyfi olarak veya engelli olması nedeniyle uyruluktan mahrum bırakılmaması;

(b) Kişinin engelli olması nedeniyle uyruluğuna veya kimliğine ilişkin diğer belgeleri elde etme, bu belgelere sahip olma ve bu belgeleri kullanma veya seyahat özgürlüğünden yararlanmasını sağlamak için gerekli olabilecek göçmenlik işlemleri gibi süreçleri yürütme olanağından mahrum bırakılmaması;

(c) Kendi ülkesi dahil herhangi bir ülkeden ayrılma özgürlüğünün olması;

(d) Kendi ülkesine girme hakkından engelli olmasına dayanılarak veya keyfi olarak mahrum bırakılmaması.

2. Engelli çocuklar doğum sonrasında derhal nüfusa kaydedilmeli ve doğuştan isim edinme, uyruluk kazanma ve mümkün olduğu ölçüde kendi ebeveynlerini bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olmalıdır.

Madde 19 Bağımsız Yaşayabilme ve Topluma Dahil Olma

İşbu Sözleşmeye Taraf Devletler tüm engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında toplum içinde yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve engellilerin bu haktan eksiksiz yararlanabilmeleri ve topluma tam katılımlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri etkin bir şekilde alır. Bu çerçevede aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

(a) Engelliler diğer bireylerle eşit koşullar altında ikametgahlarını ve nerede ve kiminle yaşayacaklarını seçme hakkına sahiptirler ve özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar;

(b) Engellilerin kişisel destek dahil olmak üzere toplum içinde yaşamak ve topluma dahil olmak için ihtiyaç duydukları konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalı ve engellilerin toplumdaki tecridi ve ayrı tutulması önlenmelidir;

(c) Kamusal hizmet ve tesisler engellilere diğer bireylerle eşit şekilde açık olmalı ve onların ihtiyaçlarına yanıt verebilmelidir.

Madde 20 Kişisel Hareketlilik

Taraf Devletler engellilerin olanaklar çerçevesinde azami ölçüde bağımsız hareket edebilmesini sağlamak için etkin bir şekilde gerekli tüm tedbirleri alır. Bu tedbirler şunlardır:

(a) Engellilerin istedikleri şekil ve zamanda ve karşılanabilir bir maliyetle hareket edebilmelerinin kolaylaştırılması;

(b) Engellilerin hareketi kolaylaştırıcı kaliteli araç ve gerece, yardımcı teknolojilere, yardım sunan insanlara ve araçlara karşılanabilir bir maliyetle erişiminin kolaylaştırılması;

(c) Engellilere ve engelli kişilerle çalışan uzman personele engellilerin hareket becerilerinin geliştirilmesi konusunda eğitim verilmesi;

(d) Harekete yardımcı araç ve gereçlerle yardımcı teknolojileri üretenlerin engellilerin her türlü ihtiyacını dikkate almaları hususunda teşvik edilmesi.

Madde 21 Düşünce ve İfade Özgürlüğü ile Bilgiye Erişim

Taraf Devletler engellilerin işbu Sözleşme'nin 2. Maddesinde tanımlanmış tüm iletişim araçlarını tercihe bağlı kullanabilmesi, bilgi ve fikir araştırma, alma ve verme özgürlüğü dahil düşünce ve ifade özgürlüğünden diğer bireylerle eşit koşullar altında yararlanabilmesi için uygun tüm tedbirleri alır. Bu tedbirler aşağıdakileri içermelidir:

(a) Kamuya sunulması amaçlanan bilginin engellilerin erişebileceği biçimlerde ve farklı engelli gruplarına uygun teknolojilerle güncel olarak ve ek bir bedel alınmaksızın sunulması;

(b) Engellilerin resmi temaslarda işaret dillerini, Braille alfabesini, beden dilini ve tercih ettikleri diğer tüm erişilebilir iletişim araç ve biçimlerini kullanmalarının kolaylaştırılması;

(c) Kamuya açık hizmet sunan özel kuruluşların internet dahil olmak üzere, engellilerin erişebileceği ve kullanılabilen biçimde bilgi ve hizmet sunmalarının teşvik edilmesi;

(d) İnternet aracılığıyla bilgi sunanlar dahil olmak üzere kitle iletişim hizmeti sunan kurumların hizmetlerini engellilerin erişebileceği şekillerde sunmalarının teşvik edilmesi;

(e) İşaret dili kullanımının kabul ve teşvik edilmesi.

Madde 22 Özel Hayata Saygı

1. İkametgahı ve yaşama biçimi ne olursa olsun hiçbir engelli bireyin özel hayatı, ailesi, konutu, haberleşmesi ve diğer iletişimlerine keyfi veya hukuka aykırı şekilde müdahale edilemez ve şeref ve haysiyetine yönelik hukuka aykırı uygulamalarda bulunulamaz. Engelliler söz konusu müdahale veya saldırılardan hukuken korunma hakkına sahiptir.

2. Taraf Devletler engellilerin kişisel, sağlık ve rehabilitasyon bilgilerinin gizliliğini diğer bireyler ile eşit koşullar altında korur.

Madde 23 Hane ve Aile Hayatına Saygı

1. Taraf Devletler evlilik, aile, ebeveynlik ve özel ilişkilere dair meselelerde engellilere karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için uygun tedbirleri etkin bir şekilde ve engellilerin diğer bireylerle eşit olduğunu gözeterek alır. Bu çerçevede aşağıda belirtilenler sağlanmalıdır:

(a) Evlilik çağına gelmiş engellilerin evlenme ve aile kurma hakkının tanınması ve bu hakkın evlenmek isteyen eşlerin serbest iradeleri ve rızaları doğrultusunda kullanılması;

(b) Engellilerin çocuklarının sayısına ve yaş aralığına, serbestçe ve sorumluluğunu taşıyarak karar verme hakkının tanınması ve yaşlarına uygun bilgiye, üreme ve aile planlaması eğitimine erişim hakkının tanınması ile bu haklarını kullanmaları için gereken araçların oluşturulması;

(c) Çocuklar dahil olmak üzere engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında doğurganlıklarından mahrum bırakılmaması.

2. Taraf Devletler, velayet, vesayet, kayımsızlık, evlat edinme veya ulusal mevzuatta bu kavramların benzerlerinin yer aldığı kurumlar hususunda-her durumda çocukların yararlarının üstün tutulması şartıyla-engelli hakları ve sorumluluklarını güvence altına alır. Engelliler çocuklarının bakım sorumluluklarını yerine getirirken Taraf Devletler uygun desteği sunar.

3. Taraf Devletler, engelli çocukların aile yaşamlarıyla ilgili olarak diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını sağlar. Taraf Devletler bu hakları yaşama geçirmek ve engelli çocukların saklanması, terk edilmesi, ihmal edilmesi ve ayrı tutulmasının önüne geçmek üzere engelli çocuklara ve ailelerine erken ve kapsamlı bilgi, hizmet ve destek sunar.

4. Taraf Devletler, bir çocuğun ailesinin istemi olmadan ailesinden ayrılmamasını sağlar. Bunun istisnası yargısal denetime tabi yetkili mercilerin çocuğun üstün yararı gereğince ailesinden ayrılmasının gerekli olduğuna uygulanan yasa ve usuller uyarınca karar vermesidir. Hiçbir koşulda çocuğun veya ebeveynlerinden biri ya da hepsinin engelli olması nedeniyle çocuk anne ve babasından ayrı tutulamaz.

5. Taraf Devletler, engelli çocuğun çekirdek ailesinin çocuğa bakamaması durumunda, çocuğa geniş anlamda aile üyeleri, bunun mümkün olmadığı takdirde aile ortamını sağlayacak bir sosyal çevrede alternatif bakım sağlanması için her türlü çabayı göstermeyi taahhüt eder.

Madde 24 Eğitim

1. Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanıır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

(a) İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;

(b) Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması;

(c) Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması.

2. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:

(a) Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;

(b) Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;

(c) Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır;

(d) Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;

(e) Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:

(a) Braille ve diğer biçimlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması;

(b) İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;

(c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması.

4. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Söz konusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf Devletler engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömür boyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder.

Madde 25 Sağlık

Taraf Devletler engellilerin engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramaksızın ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkını tanır. Taraf Devletler engellilerin sağlıkla ilgili olarak rehabilitasyon da dahil olmak üzere, cinsiyete duyarlı sağlık hizmetlerine erişimini mümkün kılmak için uygun tüm tedbirleri alır.

Taraf Devletler;

(a) Parasız veya karşılanabilir bir maliyetle sağlanan sağlık bakımı ve programlarının, engellilere diğer bireylerle aynı kapsam, kalite ve standartta sağlanmasını ve bu hizmetlerin cinsel ve üreme sağlığı ile halk sağlığı programlarını da içermesini sağlar;

(b) Engellilerin özellikle engellilikleri nedeniyle gereksinim duyduğu sağlık hizmetlerini sağlar. Bu sağlık hizmetleri erken tanı ve mümkünse müdahaleyi, çocuklar ve yaşlılar dahil olmak üzere, engelliliğin azaltılmasını ya da artmasını önlemeyi hedefleyen hizmetleri kapsamalıdır;

(c) Sağlık hizmetlerini kırsal alanlar dahil olmak üzere mümkün olduğu kadar kişilerin yaşadıkları yerlerin yakınına götürülmesini temin eder;

(d) Sağlık profesyonellerinin engellilere sunduğu tıbbi bakımın diğer bireylere sundukları bakımla aynı kalitede olmasını ve bu bakımın hastaların bağımsız ve aydınlatılmış onaylarına dayanmasını sağlamak amacıyla diğer tedbirlerin yanı sıra eğitim vererek, kamu kurumları ile özel kurumlar tarafından sunulan sağlık bakımının etik standartlarını yayımlayarak engellilerin insan hakları, onuru, özerkliği ve ihtiyaçları hakkında bilinç yaratır;

(e) Ulusal mevzuatın sağlık ve yaşam sigortasını düzenlediği hallerde engellilerin bu sigortalardan yararlanmaları bakımından ayrımcılık yapılmasını yasaklar ve sigortanın adil ve makul olmasını sağlar;

(f) Engelliliğe dayalı olarak sağlık bakımı veya hizmetlerinin sunulmamasını veya yiyecek ve içecek verilmemesini önlemek üzere gerekli tedbirleri alır.

Madde 26 Habilidadasyon ve Rehabilitasyon

1. Taraf Devletler engellilerin azami bağımsızlığını, tam fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki becerilerini elde etmelerini ve yaşamın her alanına tam katılımlarını sağlamak için akran desteği dahil uygun tedbirleri etkin bir şekilde alır. Bu bakımdan Taraf Devletler özellikle sağlık, istihdam, eğitim ve sosyal hizmetler alanlarında kapsamlı habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerini sunar; mevcut hizmetleri güçlendirir ve genişletir. Bunun için şöyle bir yol izlemelidirler:

(a) Habilidadasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programları mümkün olan en erken evrede başlamalıdır ve bireylerin ihtiyaçlarının ve güçlü olduğu yönlerin çok-disiplinli bir çerçevede değerlendirilmesine dayanmalıdır;

(b) Engellilerin topluma katılımını ve topluma bütünleşmesini destekleyen habilitasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programlarına katılmak rızaya dayalı olmalıdır ve bu hizmet ve programlar kırsal alanlar dahil olmak üzere, engellilerin yaşadıkları yerlerin mümkün olduğu kadar yakınında sunulmalıdır.

2. Taraf Devletler habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinde çalışan profesyoneller ve personel için, temel ve sürekli eğitim programları geliştirilmesini destekler.

3. Taraf Devletler engelliler için hazırlanmış, habilitasyon ve rehabilitasyonla ilgili yardımcı cihazlar ve teknolojilerin erişilebilirliğini, bunlara ilişkin bilgiyi ve bunların kullanımını teşvik eder.

Madde 27 Çalışma ve İstihdam

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul eder. Bu hak, engellilerin, açık, bütünleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerir. Taraf Devletler çalışırken engelli olanlar dahil olmak üzere tüm engellilerin çalışma hakkının yaşama geçmesini yasama çalışmalarını da içeren uygun tüm tedbirleri alarak güvence altına alır. Taraf Devletler bunların yanısıra;

(a) İşe alım ve istihdam edilme koşullarında, istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi ve sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dahil olmak üzere, istihdama ilişkin her hususta, engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklar;

(b) Fırsat eşitliği, eşit değerde işe eşit ücret ilkesi, tacizden korunma ve mağduriyetin giderilmesi, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları dahil olmak üzere diğer bireylerle eşit koşullar altında adil ve uygun çalışma koşullarının sağlanmasına ilişkin olarak engellilerin haklarını korur;

(c) Engellilerin iş ve sendikal haklarını diğer bireylerle eşit koşullar altında kullanabilmelerini sağlar;

(d) Engellilerin genel teknik ve mesleki rehberlik programlarına, yerleştirme hizmetlerine, mesleki ve sürekli eğitime diğer bireylerle eşit koşullar altında etkin bir şekilde erişimini sağlar;

(e) İş piyasasında engellilerin istihdam olanaklarının ve kariyer gelişiminin desteklenmesine ve engellilerin iş aramasına veya işe başlamasına, çalışmaya devam etmesine ve işe geri dönmelerine yardım eder;

- (f) Serbest çalışma, girişimcilik, kooperatif kurma ve kendi işini kurma konusundaki fırsatları geliştirir;
 - (g) Engellileri kamu sektöründe istihdam eder;
 - (h) Olumlu eylem programları, teşvikler ve diğer tedbirleri de içerebilecek uygun politika ve önlemlerle, engellilerin özel sektörde istihdam edilmelerini destekler;
 - (i) Engellilerin çalıştığı işyerlerinde makul düzenlemelerin yapılmasını sağlar;
 - (j) Engellilerin açık iş piyasasında iş deneyimi kazanmasını temin eder;
 - (k) Engelliler için mesleki rehabilitasyon, işte kalma ve işe dönüş programları yürütür.
2. Taraf Devletler engellilerin kölelik altında tutulmalarını engeller ve engellileri zorla veya mecburi çalışmaya karşı diğer bireylerle eşit koşullar altında korur.

Madde 28 Yeterli Yaşam Standardı ve Sosyal Korunma

1. Taraf Devletler, engellilerin yiyecek, giysi ve barınma dahil kendileri ve aileleri için yeterli yaşam standardı hakkını ve yaşam koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi hakkını tanıır. Taraf Devletler bu hakkın engelli olmaları nedeniyle ayrımcılığa uğramaksızın tanınmasını temin etmek için gerekli adımları atar.

2. Taraf Devletler engellilerin sosyal korunma ve engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramadan bu haktan yararlanma hakkını tanıır ve aşağıda belirtilen tedbirler dahil olmak üzere bahse konu hakkın tanınmasını temin etmek ve geliştirmek için gerekli adımları atar:

- (a) Engellilerin temiz su hizmetlerine, uygun ve bedeli ödenebilir hizmetlere eşit erişimlerini sağlamak ve engellilerin ihtiyaçlarına ilişkin araç-gereç ve diğer yardımlara erişimlerini temin etmek;
- (b) Özellikle engelli kadın ve kızlar ve engelli yaşlılar dahil olmak üzere, engellilerin sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltıcı programlara erişimini sağlamak;
- (c) Yoksulluk koşullarında yaşayan engellilerin ve ailelerinin uygun eğitim, danışmanlık, mali yardım ve süreli bakım dahil engelliliğe ilişkin harcamalarında devlet yardımına erişimini sağlamak;
- (d) Engellilerin toplu konut programlarına erişimini sağlamak;
- (e) Engellilerin emeklilik fırsatları ve programlarına eşit erişimini sağlamak.

Madde 29 Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım

Taraf Devletler, engellilerin siyasi haklarını ve diğer bireylerle eşit koşullar altında bunlardan yararlanma fırsatını güvence altına alır ve aşağıda belirtilenleri yerine getirir:

- (a) Diğerlerinin yanısıra aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkin şekilde ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak,
- (i) Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılması ve kullanılmasının kolay olmasını sağlamak,
- (ii) Engellilerin, seçimlerde ve referandumlarda baskıya uğramadan, gizli oy kullanarak, aday olma ve etkili bir mevkide görev alma ve devletin tüm kademelerinde tüm kamu görevlerini yerine getirme haklarını koruyarak, uygun olan yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasını kolaylaştırmak,
- (iii) Engellilerin seçmen olarak tercihlerini özgürce ifade edebilmelerini güvence altına alarak ve bu amaçla gerektiğinde, talep etmeleri durumunda oy kullanırken kendi seçtikleri bir kişinin desteğini almalarına izin vermek,
- (b) Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam katılımlarının sağlanacağı bir ortamı yaratmak ve aşağıda belirtilenler de dahil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarının cesaretlendirmek;
- (i) Ülkenin kamusal ve siyasi yaşamı ile ilgili sivil toplum kuruluşları, dernekler ve siyasi partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım;
- (ii) Engellileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil eden engelli örgütlerinin kurulması ve engellilerin içinde yer almalarının sağlanması.

Madde 30 Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında kültürel yaşama katılım hakkını tanıır ve engellilerin aşağıda belirtilenlerden yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır:

- (a) Kültürel materyallere ulaşılabilir biçimleri aracılığıyla erişmek;
- (b) Televizyon programlarına, filmlere, tiyatroya ve diğer kültürel etkinliklere ulaşılabilir biçimleri aracılığıyla erişmek;
- (c) Tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı veya hizmetlerin sunulduğu yerlere ve ayrıca mümkün olduğu ölçüde ulusal kültür açısından önemli anıtlar ve alanlara erişmek.

2. Taraf Devletler, sadece engellilerin yararı için değil, toplumu zenginleştirmek amacıyla da engellilerin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel kapasitelerini geliştirme ve kullanma imkanına sahip olmalarını sağlayıcı gerekli tedbirleri alacaklardır.

3. Taraf Devletler, uluslararası hukuka uygun olarak, fikri mülkiyet haklarını koruyan yasaların, engellilerin kültürel materyallere erişimine uygun olmayan veya ayrımcılık yaratan bir engel çıkarmaması için tüm uygun tedbirleri alır.

4. Engelliler, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kendilerinin özel kültürel ve dil kimliklerinin, örneğin işaret dilleri ve işitme engelliler kültürü, tanınması ve desteklenmesi hakkına sahiptir.

5. Taraf Devletler, engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğer bireylerle eşit koşullar altında katılımını sağlamak amacıyla aşağıda yazılı tedbirleri alır:

(a) Engellilerin her seviyedeki genel spor etkinliklerine mümkün olduğunca tam katılımını cesaretlendirmek ve artırmak;

(b) Engellilerin, özel spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkanına sahip olmasını temin etmek ve bu nedenle, diğer bireylerle eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını sağlamak;

(c) Engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişimini sağlamak;

(d) Engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dahil olmak üzere, oyun, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmelerini sağlamak;

(e) Eğlence, turistik, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin erişebilmesini sağlamak.

Madde 31 İstatistikler ve Veri Toplama

1. Taraf Devletler bu Sözleşmenin uygulanması açısından gerekli politikaları formüle etmeleri ve geliştirmelerinde kendilerine yol gösterecek, istatistik veriler ve araştırmalar da dahil olmak üzere uygun bilgileri toplar. Bilgi toplama ve bilginin sürdürülebilirliği için aşağıdaki noktalar dikkate alınır:

(a) Verinin korunması, engelli kişilerin özel yaşamlarına saygı ve gizliliğin sağlanmasına ilişkin yasal olarak oluşturulmuş güvenlik tedbirlerine uygun olmalıdır.

(b) İstatistiklerin toplanması ve kullanımında insan hakları, temel özgürlükler ve etik ilkelerin korunması konularındaki uluslararası düzeyde kabul edilen normlara uygunluk aranmalıdır.

2. Bu Maddeye göre toplanan bilginin, uygun olması halinde, dağıtılması ve mevcut sözleşme kapsamında taraf devletlerin uygulamalarının değerlendirilmesi ve engellilerin haklarını kullanırken karşılaştıkları güçlüklerin ortaya konulmasında kullanılması sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler topladıkları istatistiklerin dağıtılması konusunda sorumluluk almalı ve bu verilerin engelli kişiler ve diğerleri için erişilebilir olmasını sağlamalıdır.

Madde 32 Uluslararası İş Birliği

1. Taraf Devletler bu sözleşmenin amaç ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesine yönelik olarak ulusal çabaların desteklenmesi konusunda uluslararası iş birliğinin önemini kabul eder ve teşvik eder. Bu doğrultuda devletlerarası ve devletler düzeyinde, gerektiğinde ilgili uluslararası ve bölgesel örgütler ve sivil toplumla özellikle engellilere yönelik örgütlerle iş birliğini sağlamak üzere gerekli tedbirleri alır. Bu tedbirler diğerlerinin yanı sıra şunları içerir:

(a) Uluslararası kalkınma programları da dahil olmak üzere uluslararası iş birliğinin, engellileri kapsamasını ve engelliler için erişilebilir olmasını güvence altına almak,

(b) Bilgi, deneyim ve eğitim programları ve iyi uygulamaların değişimi ve paylaşımı aracılığıyla kapasite geliştirmeyi teşvik etmek ve desteklemek,

(c) Araştırma, bilimsel ve teknik bilgiye erişim konularında iş birliğini geliştirmek,

(d) Erişilebilir ve destek sağlayıcı teknolojilere ulaşımın sağlanması aracılığıyla ve teknoloji transferi yoluyla uygun görülen teknik ve ekonomik yardımı sağlamak.

2. Bu Maddenin hükümleri, her taraf devletin mevcut sözleşmenin getirdiği yükümlülükleri yerine getirmesini göz ardı etmez.

Madde 33 Ulusal Uygulama ve Denetim

1. Taraf Devletler kendi örgütlenme biçimlerine uygun olarak mevcut sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili konular için hükümet içinde bir veya daha fazla kilit nokta tahsis eder ve hükümet içinde farklı sektörler ve farklı düzeylerdeki konuyla ilgili faaliyetlerin teşvik edilmesi için koordinasyon mekanizması kurar.

2. Taraf Devletler, kendi bünyeleri içerisinde, işbu Sözleşmeyi teşvik ve temin edip düzeltmek amacıyla kendi yasal ve idari sistemlerine uygun olan ve bir veya daha fazla bağımsız mekanizmayı içeren bir yapı bulundurur veya kurar ve bu yapıyı güçlendirir. Taraf Devletler bu yapıyı kurarken, insan haklarının teşviki ve korunması için ulusal kurumların statü ve işleyişine ilişkin ilkeleri de göz önünde bulundururlar.

3. Taraf Devletler, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun denetim sürecine tam katılımını sağlar.

Madde 34 Engelli Hakları Komitesi

1. İşbu Sözleşmede verilen görevleri yerine getirmek üzere bir Engelli Hakları Komitesi kurulur (bundan sonra "Komite" olarak adlandırılacaktır).

2. Komite, işbu Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihte 12 uzmandan oluşur. 60 onay veya katılımdan sonra, Komite'nin üye sayısı altı kişi artırılarak azami üye sayısı olan 18'e ulaşılır.

3. Komite üyeleri kişisel kapasiteleri ölçüsünde çalışmalı ve ahlaki değerleri yüksek, sözleşmenin içerdiği alanlarla ilgili başarıları ve deneyimleri kabul gören kişiler arasından seçilmelidirler. Taraf Devletler, adaylarını belirlerken bu sözleşmenin 4. Maddesinin 3. paragrafındaki hükümleri göz önünde bulundurmaya davet edilir.

4. Komite üyeleri Taraf Devletlerce seçilir. Taraf Devletler komite üyelerinin seçiminde eşit coğrafi dağılım, farklı medeniyetlerin ve yasal sistemlerin temsil edilmesi, kadın-erkek temsiline dengeli olması ve engelli uzmanların katılımı hususlarını dikkate alır.

5. Komite üyeleri, Taraf Devletler Konferansı sırasında, Sözleşmeye Taraf Devletlerin vatandaşları arasından belirlediği adaylardan oluşan bir listeden gizli oyla seçilir. Taraf Devlet sayısının 2/3'ünün karar yeter sayısı olduğu bu toplantılarda, en fazla oyu alan ve temsil edilen devletlerin oylarının mutlak çoğunluğuna ulaşan kişiler seçimi kazanırlar.

6. İlk seçim, Sözleşmenin yürürlüğe girişinden itibaren altı ay içinde yapılır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, her seçimden en az dört ay önce Taraf Devletlere yazı göndererek iki ay içinde adaylarını bildirmelerini ister. Genel Sekreter, taraf devletlerce gösterilen ve sözleşmeye uygun olan adaylarını adlarını alfabetik sıraya göre, kendisini aday gösteren Taraf Devletin adıyla birlikte listeler ve Sözleşmeye taraf devletlere gönderir.

7. Komite üyeleri dört yıllık bir dönem için seçilir. Üyeler, sadece bir dönem daha tekrar seçilebilirler. Ancak, ilk seçimlerde seçilen altı üyenin dönemi iki yıl sonunda biter. Bu altı üye, ilk seçimlerin hemen ardından, bu maddenin 5. paragrafında bahse konu oturum başkanı tarafından kura yöntemiyle belirlenir.

8. Altı yeni üyenin seçimi, bu Maddenin ilgili hükümlerine göre gerçekleştirilen düzenli seçimlerle yapılır.

9. Komite üyelerinden biri ölüm, istifa ya da başka herhangi bir nedenle süresi dolmadan görevinden ayrılırsa, temsil ettiği Taraf Devlet, bu Maddenin ilgili hükümlerinde aranan nitelik ve yeterliliklere sahip bir başka uzmanı atar. Yeni üye kalan süreyi tamamlar.

10. Komite çalışmalarıyla ilgili kurallarını kendisi belirler.

11. Komitenin bu Sözleşmeyle verilen görevlerini etkin olarak yerine getirebilmesini teminen gereksinim duyacağı personel ve diğer ihtiyaçları Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından sağlanır. Ayrıca, Genel Sekreter Komite 'yi ilk toplantı için toplar.

12. Bu Sözleşme hükümlerine göre kurulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun kararıyla, Birleşmiş Milletler kaynaklarından bir ücret alır. Genel Kurul bu kararı verirken Komite'nin sorumluluklarını dikkate alır.

13. Komite üyeleri, Birleşmiş Milletler misyonlarında görevli uzmanlar olarak Ayrıcalık ve Bağışıklıklar Sözleşmesinin ilgili kısımlarında yer alan imkân, ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

Madde 35 Taraf Devletlerce Sunulacak Raporlar

1. Her Taraf Devlet, Sözleşmenin ilgili Devlet için yürürlüğe girmesinden sonra iki yıl içerisinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla Komiteye Sözleşmenin gereklerinin yerine getirilmesi için alınan önlemler ve kaydedilen gelişmeler hakkında kapsamlı bir rapor sunar.

2. Bundan sonra, Taraf Devletler en az dört yılda bir ve buna ilave olarak zamana bağlı olmaksızın Komitenin talep etmesi durumunda müteakip raporları sunar.

3. Komite, raporların içeriği için başvurulabilecek temel noktaları belirler.

4. Komiteye ilk kapsamlı raporunu sunan bir Taraf Devletin müteakip raporlarının eski bilgileri içermesine gerek yoktur. Taraf Devletler komiteye rapor hazırlarken, açık ve şeffaf bir yöntem izlemeli ve bu Sözleşmenin 4. Maddesinin 3 paragrafındaki hükümleri göz önünde bulundurulmalıdır.

5. Raporlar, Sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilme düzeyini etkileyen güçlükleri ve etkenleri de içerebilir.

Madde 36 Raporların Değerlendirilmesi

1. Komite, her raporu inceler, varsa önerilerini ve genel yorumlarını da ekleyerek ilgili devlete geri gönderir. Taraf devlet, seçtiği herhangi bir bilgiyle komiteye yanıt verir. Komite, Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin ek bilgileri Taraf Devletlerden isteyebilir.

2. Bir Taraf Devlet, raporunu sunmada kayda değer ölçüde geç kalmışsa Komite, ilgili devlete, raporun sunulması yönünde çağrıda bulunabilir. Bu çağrıyı takip eden üç ay içerisinde söz konusu rapor Komite 'ye iletilmezse, Komite sözleşme hükümlerinin bahse konu ülkede yerine getirilmesine yönelik çalışmaların gözden geçirilmesi ihtiyacının ortaya çıktığı yönde bildirimde bulunabilir. Taraf Devlet bu bildirimde söz konusu raporu sunarak yanıt verirse, bu maddenin birinci paragrafının hükümleri uygulanır.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri raporların erişilebilir olmasını sağlar.

4. Taraf Devletler raporlarının, kendi ülkelerindeki kamuoyu için geniş ölçüde erişilebilir olmasını sağlar ve söz konusu raporlara tavsiye ve önerilerin getirilmesini teşvik eder.

5. Komite, uygun gördüğü takdirde, içinde teknik yardım talebi ya da belirtisi bulunan raporları, kendi görüş ve önerileriyle Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşları, fon ve programları ile ilgili diğer kuruluşlara iletebilir.

Madde 37 Taraf Devletler ve Komite Arasındaki İş Birliği

1. Taraf Devletlerin her biri Komiteyle iş birliği yapmalı ve üyelere görevlerini yerine getirmede yardımcı olmalıdır.

2. Komite, Taraf Devletlerle ilişkisi çerçevesinde, bir devlete sözleşmenin uygulanması için ulusal kapasitesini geliştirici yollar ve araçlar konularında uluslararası iş birliği de dahil sorumluluklar verir.

Madde 38 Komitenin Diğer Organlarla İlişkisi

Sözleşme hükümlerinin etkin olarak yerine getirilmesinin güçlendirilmesi ve sözleşmenin kapsadığı alanla ilgili uluslararası iş birliğinin teşvik edilmesi açısından:

1. Birleşmiş Milletler' in ihtisas kuruluşları ve diğer organları, sözleşmenin, kendi çalışma alanlarına giren hükümlerinin uygulanmasının incelenmesi sırasında temsil edilmelidir. Komite, uygun görmesi halinde, ihtisas kuruluşları ve diğer organları, bu Sözleşmenin alanlarıyla ilgili hükümlerin nasıl yerine getirileceği hakkında uzman görüşüne başvurmak üzere çağırabilir. Komite, ihtisas kuruluşları ve diğer organlardan, sözleşmenin kendi faaliyet alanlarıyla ilgili uygulamalarına ilişkin rapor sunmalarını isteyebilir.

2. Komite, yetkisini kullanırken, raporlama ilkeleri, önerileri ve genel yorumlarında tutarlılığı sağlayabilmek, yetki ve görev alanlarının çatışmasından kaçınmak açısından, uygun görmesi halinde, uluslararası insan hakları anlaşmalarıyla oluşturulan diğer ilgili organlara danışır.

Madde 39 Komitenin Raporu

Komite, her iki yılda bir, faaliyetleri hakkında, Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'e rapor sunar. Komite raporunda ayrıca, Taraf Devletlerden alınan bilgiler ve raporların incelenmesi doğrultusunda ortaya çıkan öneri ve genel yorumları da belirtebilir. Bu öneri ve değerlendirmeler, Taraf Devletlerin olabilecek yorumlarıyla birlikte Komite raporunda yer alır.

Madde 40 Taraf Devletler Konferansı

1. Taraf Devletler sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesi ile ilgili konuları tartışabilmek için düzenli aralıklarla Taraf Devletler Konferansı'nda bir araya gelir.

2. Sözleşmenin yürürlüğe girmesini takip eden altı ay içinde ilk Taraf Devletler Konferansı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çağrısıyla toplanır. Bundan sonraki toplantılar Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından iki yılda bir ya da Taraf Devletler Konferansı'nın kararıyla toplanır.

Madde 41 Depozitör

Sözleşmenin depozitörlük görevini Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri yürütür.

Madde 42 İmzalanma

İşbu Sözleşme, 30 Mart 2007 tarihinden itibaren, New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde, tüm devletler ve bölgesel bütünleşme örgütlerinin imzasına açıktır.

Madde 43 Bağlanma İradesi

İşbu Sözleşme, imzacı Devletlerin onaylamasına ve bölgesel bütünleşme örgütlerinin resmi teyidinde tabidir. Sözleşmeyi imzalamamış devlet veya bölgesel bütünleşme örgütlerinin katılımına açıktır.

Madde 44 Bölgesel Bütünleşme Örgütleri

1. "Bölgesel bütünleşme örgütü", belirli bir bölgedeki bağımsız devletlerce kurulan ve bu sözleşme kapsamındaki konulardaki yetkilerini devrettikleri örgütü ifade etmektedir. Bu örgütler, onay veya katılım belgelerinde Sözleşme kapsamına giren konulardaki yetki düzeylerini açıklarlar. Sonrasında, bu yetki düzeylerinde değişiklik olduğu takdirde depozitorü bilgilendirirler.

2. Mevcut Sözleşmede "Taraf Devletlere yapılan atıflar, yetkileri dahilinde bu örgütlere uygulanacaktır.

3. 45. maddenin 1. paragrafı, 47. maddenin 2. ve 3. paragrafları açıklarından, bölgesel bütünleşme örgütlerince depozit edilen belgeler sayıma dahil edilmez.

4. Bölgesel bütünleşme örgütleri, Taraf Devletler konferansında yetkileri kapsamındaki konular hakkında oy kullanabilirler. Oyları, bu Sözleşmeye taraf üyelerinin sayısı kadardır. Bünyesindeki Taraf Devletlerden birinin oy kullanması durumunda bu örgütler oy haklarını kullanamazlar. Bu kural, tersi için de geçerlidir.

Madde 45 Yürürlüğe Girme

1. İşbu Sözleşme, 20. onay veya katılım belgesinin depozit edilmesini takip eden 30. gün yürürlüğe girer.

2. Söz konusu 20. belgenin depozit edilmesinin ardından Sözleşme, onu imzalayan, resmen teyit eden veya ona katılan herhangi bir devlet ya da bölgesel bütünleşme örgütü için, onay belgelerini depozit etmelerini takip eden 30. gün yürürlüğe girer.

Madde 46 Çekinceler

1. Mevcut Sözleşmenin kapsamı ve amaçlarıyla uyumlu olmayan çekinceler kabul edilemez.
2. İleri sürülen çekinceler her zaman geri çekilebilir.

Madde 47 Değişiklikler

1. Herhangi bir Taraf Devlet Sözleşme üzerinde bir değişiklik önererek, bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirebilir. Genel Sekreter, öneriyi Taraf Devletlere bildirerek, tartışılıp karara bağlanması için bir konferans toplanması hakkındaki görüşlerini sorar. Bildirimi takip eden dört ay içinde Taraf Devletlerin en az 1/3'ü konferansın toplanmasından yana görüş bildirirse, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletlerin himayesi altında Taraf Devletleri toplantıya davet eder. Söz konusu değişiklik tasarısı, toplantı sırasında mevcut bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin 2/3'ünün desteğini alması durumunda kabul edilir ve Genel Sekreter tarafından, onay için Genel Kurul'a, daha sonra ise kabulleri için tüm Taraf Devletlere iletilir.

2. Paragraf 1'e göre kabul edilen ve onaylanan bir değişiklik, anılan değişikliğin kabulü sırasında hazır bulunan Taraf Devlet sayısının 2/3'ü kadar onay belgesinin depozit edilmesini takip eden 30. günde yürürlüğe girer. Daha sonra, bahse konu değişiklik herhangi bir Taraf Devlet için, kendi onay belgesini depozit etmesini takip eden 30. günde yürürlüğe girer. Bir değişiklik, sadece onu kabul eden devletleri bağlar.

3. Taraf Devletler konferansı sırasında oybirliğiyle karar verildiği takdirde, Paragraf 1 çerçevesinde kabul edilen ve onaylanan ve Sözleşmenin sadece 34, 38, 39 ve 40. maddelerine ilişkin bir değişiklik, anılan değişikliğin kabulü sırasında hazır bulunan Taraf Devlet sayısının 2/3'ü kadar onay belgesinin depozit edilmesini takip eden 30. günde tüm Taraf Devletler için yürürlüğe girer.

Madde 48 Çekilme

Herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yazılı olarak bildirmek suretiyle sözleşmeden çekilebilir. Bu çekilme, söz konusu bildirim Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince alınışından 1 yıl sonra geçerlilik kazanır.

Madde 49 Erişilebilir Format

Bu sözleşme erişilebilir formatlarda hazır bulundurulur.

Madde 50 Orijinal Metinler

Bu sözleşmenin Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri orijinalinin aynıdır.

Aşağıda imzaları bulunan ve temsil ettikleri devletlerce tam olarak yetkili kılınmış katılımcılar işbu Sözleşme'yi temsil ettikleri Devlet namına imzalamışlardır.

Yorum

Dayanılan gerekçe, dikkate alınan boyut sadece etik ilkeler veya yasal faktörler, soyut yaklaşımlar değil, aktif uygulamalar olmalıdır. Sözleşmeye uyulmaması bir sorun ötesinde, bir suç olgusu olarak irdelenmektedir. Sessiz kalmak, özellikle ayrımcılık kabul edilebilir değildir. Yaklaşım bireye ve bireyin hak edişine göredir.

Engelli olan kişi, hizmet eden kurum, kuruluşun yöneticisi, onun haklarını savunan avukat veya yapı değil, hakkını teslim edecek olan, ona bakan kişi önemlidir. Eğer aile, anne veya baba bunu sağlamıyorsa, Çocuk Hakları Kanununda olduğu gibi, Beşinci Madde uyarınca bebek aileden alınıp, Devlet Bakımına alınmaktadır. Bu kararı Aile Mahkemesince alınmakta, Sosyal Hizmet Uzmanları denetiminde bağımsız ve bağlantısız şekilde olmaktadır. Kaynağında oluşmadan gerekenler yapılmalıdır, bu nedenle bakım yapacak olanların özel soruna göre eğitilmeleri önemlidir. Başka kişilerin aile dahi olsa yaklaşımı gerekirse engellenmelidir.

Sonuç

Birleşmiş Milletlerin Bildirgesi etkisinden önce Hukuk/Haklar boyutu ile konu irdelenmelidir. Ülkemizde de Türk Ceza Kanunu öncelikle Bireyin Hakları ve Özgürlükleri boyutunu ilk tanım ve yaklaşım olarak ele almaktadır. Bu belirli bir ayrıcalık ile yaklaşımı kabul etmemekte, kıyas, örf, adet veya bireysel görüşlerin uygulanmasını, zarar unsuru var ise cezanın ağırlaştırıcı faktör olarak kabul etmektedir. Medeni Kanun'da bunlara uyulabileceği vurgusu varken, Ceza Kanununda yeri olmadığı gibi cezayı artırır.

Kişi Hak ve Özgürlükleri konuları, davaları; Ağır Ceza Mahkemelerinde görülecek, kişi hak ve özgürlüklerini zarar vermek değil, kişi hak ve özgürlüklerini korumamak ve suç işlemesini önlememek bile ceza gerektiren davranışlar arasındadır. Bu açıdan kasıt olmasa da dikkat eksikliği, özen eksikliği dışında, ihmal ve tedbir almama, güvenliksiz ortam da suç kapsamındadır. Bunlara seyirci kalmak ve tüm imkanlarla zarar olasılığını önlemek bir görevdir, sessiz kalınmaz bile.

Temel alınan farkındalık, onların da hepimiz gibi aynı olduğu, aynı kapsamda hakları olduğudur. Bunun için öncelikle kendi farkındalığımızın oluşması, gelişmesi ve algılanması gereklidir.

Ayrımcılık Üzerine

Farkındalık tanımı, bireylerin özel, özgün ve farklı olduğunu algılamak değil, tüm insanların insanlık üzerinde bir ve aynı türün elemanı olduğunun farkında olmaktır. Bu durumda Ayrımcılık boyutunda uluslararası boyut ile irdelenmesi ile konunun anlaşılır olmasının sağlanabileceği düşünülmektedir.

Uluslararası boyutlar: a) Sağlık Veri tabanları ve Biyolojik madde bankalarıyla ilgili Etik Kaygıları üzerine Dünya Tabipler Birliği Taipei Bildirgesi, b) AYRIMCILIK YASAĞI Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme ile c) Ayrımcılık Yasağı Eğitimi El Kitabı – PROGRESS (2007- 2013)

1) Sağlık Veri tabanları ve Biyo-bankalarla ilgili Etik Kaygıları üzerine Dünya Tabipler Birliği Taipei Bildirgesi

DTB 53. Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş (Washington, DC, ABD, Ekim 2002) ve DTB 67. Genel Kurulu tarafından gözden geçirilmiştir (Taipei, Tayvan, Ekim 2016)

GİRİŞ

1. Helsinki Bildirgesi, insanlar üzerinde yapılacak tıbbi araştırmalara yön vermesi gereken etik ilkelerini ortaya koymaktadır. Bu ilkeler, üzerinde araştırma yapılan insanların onurlarının, özerkliklerinin, gizlilik ve özel yaşamlarının korunmasının ve kimliği belirlenebilir insan biyolojik materyali ve verilerinin kullanımı için aydınlatılmış onam alınmasının önemine de işaret etmektedir.
2. Sağlık hizmetlerinin sunumunda, sağlık bilgileri, sağlıkla ilgili bilgileri kayda geçirmek ve hastalarını tedavi etmekte olan hekimlere yardımcı olmak üzere, hekimler ya da sağlık ekibinin diğer üyeleri tarafından toplanır.
3. Bu Bildirge'nin amacı, kimliği belirlenebilir verilerin ve biyolojik materyalin, hastalara sunulan bireysel hizmetin ötesinde toplanması, saklanması ve kullanılması konularını ele almaktır. Helsinki Bildirgesi'ne uygun olarak, sözü edilenlerin Sağlık Veritabanları ve Biyobankalarda kullanılmasına ilişkin etik ilkeleri tanımlamaktadır.
4. Bu Bildirge bir bütün olarak okunmalı, her paragrafı ilgili diğer tüm paragraflar dikkate alınarak uygulanmalıdır.
5. Sağlık Veritabanı, sağlık bilgilerinin toplanması, düzenlenmesi ve depolanması ilgili bir sistemdir. Biyobanka ise biyolojik materyali ve bununla ilgili verileri toplar. Biyolojik materyalden kastedilen, yaşayan ya da ölmüş herhangi bir bireyden elde edilen ve söz konusu bireye ilişkin olarak genetik bilgiler dahil biyolojik bilgi sağlayabilecek örnektir. Sağlık Veritabanları ve Biyobankalar birey ve toplumdan toplanan bilgiler ve verilerdir ve her ikisinde de onur, özerklik, gizlilik, özel yaşama saygı ve ayrımcılıkla ilgili kaygı oluşması söz konusudur.
6. Sağlık Veritabanlarından ve Biyobankalardan yararlanan araştırmalar, pek çok durumda, sağlık, hastalıklar, koruyucu, tanı koyucu ve tedaviye yönelik girişimlerin etkililiği, etkinliği, güvenliği ve niteliği konusundaki anlayışımızın gelişmesini önemli ölçüde hızlandırabilir. Sağlık alanındaki araştırmalar, bireysel olarak hastaların yanı sıra toplumun da yararındadır.
7. Hekimler, kendi ülkelerindeki Sağlık Veritabanı ve Biyobankalara ilişkin etik, yasal ve düzenleyici normlarla standartları, ayrıca bu alanda geçerli uluslararası norm ve standartları dikkate almalıdır. Ulusal ya da uluslararası ölçekteki hiçbir etik, yasal ya da düzenleyici koşul, bu Bildirge 'de bireyler ve toplum için öngörülen herhangi bir korumayı azaltmamalı ya da ortadan kaldırmamalıdır.
8. İnsan haklarına saygılı demokratik bir süreç sonucunda geliştirilen ulusal bir yasal düzenlemeyle izin verildiğinde, bireylerin onurlarını, özerkliklerini ve özel yaşamlarını korumak üzere başka usuller de benimsenebilir. Bu usuller, yalnızca, verilerin korunmasına ilişkin katı kurullarla birlikte kabul edilebilir.
9. DTB'nin görevine uygun olarak Bildirge, en başta hekimlere yöneliktir. DTB, Sağlık Veritabanlarında ve Biyobankalardaki veri ya da biyolojik materyalin kullanımında yer alan başkalarını da bu ilkeleri benimsemeye özendirir.
10. Araştırmalara birlikte Sağlık Veritabanları ve Biyobankalarla ilgili etkinlikler toplumun yararına, özellikle halk sağlığı alanındaki hedeflere katkıda bulunmalıdır.

9. Bireylerin onurlarına, özerkliklerine, gizlilik ve özel yaşamlarına saygılı, hastalarının verdikleri bilgileri koruyacak olan hekimlerin gerek etik gerekse hukuk anlamında özel yükümlülükleri vardır. Özerklik, gizlilik ve özel yaşama saygı hakları aynı zamanda bireylere kendi verilerinin ve biyolojik materyallerinin kullanımı konusunda denetimi ellerinde tutma hakkı tanır.

10. Gizliliğin korunması, Sağlık Veritabanları ve Biyobankaların güvenilirliğini ve doğruluğunu sağlamada temel önemdedir. Gizliliğe saygılı olunacağına bilinmesi, hastalara ve bağış yapacak olanlara kendi hassas bilgilerini verme konusunda güven sağlar. Bu mahremiyet, veriler ve biyolojik materyalle ilgili işlemlere yer alan herkesin gizlilik ilkesine uygun davranmasıyla korunur.

11. Karar verme yeterliği olan bireylerden veri ve biyolojik materyal toplanması, depolanması ve kullanılması gönüllülük temelinde gerçekleşmelidir. Veriler ve biyolojik materyal belirli bir araştırma projesi kapsamında toplanacaksa bu durumda Helsinki Bildirgesi'ne uygun olarak katılanların araştırmaya özel, özgür ve aydınlatılmış onamı alınmalıdır.

12. Verilerin ya da biyolojik materyalin toplanarak Sağlık Veritabanında veya Biyobankada çeşitli ve önceden belli olmayan amaçlar için muhafaza edildiği durumlarda, onam, ancak ilgili bireyler aşağıdaki konularda yeterince aydınlatılmışsa geçerli sayılır:

- Sağlık Veritabanı ya da Biyobankanın amacı;
- veri ve materyal toplanması, saklanması ve kullanılmasıyla ilgili riskler ve getireceği yükler;
- toplanacak verilerin ya da materyalin niteliği;
- rastlantısal bulgular dahil elde edilen sonuçların geri dönüşüyle ilgili usuller;
- Sağlık Veritabanı ya da Biyobankaya erişim kuralları;
- mahremiyetin nasıl korunacağı;
- 21'inci paragrafta belirtilen yönetimle ilgili düzenlemeler;
- verilerin ve materyalin kimliksizleştirildiği durumlarda ilgili bireyin kendi verileriyle/materyaliyle ne yapıldığını bilemeyebileceği ve bu nedenle verdiği onamı geri çekme seçeneğinden yararlanamayabileceği,
- Bu Bildirge'de yer alan temel haklar ve güvenceler,
- gerektiği durumlarda; ticari amaçlı kullanım ve yararların paylaşımı; fikri mülkiyet konuları, verilerin ya da materyalin başka kurumlara veya üçüncü ülkelere aktarılması.

13. Helsinki Bildirgesi'nde ortaya konulan koşullara ek olarak, geçmişte onam verebilecek durumda olmayan bireylerin verilerinin ve biyolojik materyallerinin gelecekteki araştırmalar için saklandığı durumlarda, bu bireyler daha sonra onam verebilecek duruma geldiklerinde verilerinin ve biyolojik materyallerinin saklanmaya devam etmesi açısından kendilerinden onam alınması için makul çaba gösterilmelidir.

14. Bireylerin, kendi verileri ve bunların nasıl kullanıldığına ilişkin bilgilerin yanı sıra yapılan yanlış ve ihmallerin düzeltilmesini talep etme hakları vardır. Sağlık Veritabanları ve Biyobankalar, ilgili bireyleri etkinlikleri hakkında bilgilendirmek üzere yeterli önlemleri almak durumundadır.

15. Bireylerin, herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan ve istedikleri her an verdikleri onamı değiştirme ya da tanımlanabilir verilerini Sağlık Veritabanından, biyolojik materyallerini de Biyobankadan geri çekme hakları vardır. Bu hak, verilerin ve biyolojik materyallerin gelecekteki kullanımı için de geçerlidir.

16. Verilerin anonim oluşunun yetersiz kalacağı, net olarak tanımlanmış, ciddi ve yakın bir tehdit ortaya çıktığında toplum sağlığını korumak amacıyla onam alma koşulundan vaz geçilebilir. İstisnai her durumun haklı bir gerekçesi olduğu, bağımsız bir etik kurulu tarafından onaylanmalıdır.

17. İlgili toplulukların çıkarları ve hakları, özellikle bu kesimler savunmasız durumda olduklarında ve özellikle yarar paylaşımı açısından korunmalıdır.

18. Fikri mülkiyetin sömürülmesi olasılığı üzerinde özel olarak durulmalıdır. Materyallerin, hakların ve imtiyazların sahipliğiyle ilgili koruma, materyal toplanmadan ve paylaşılmadan önce değerlendirilmeli ve sözleşme çerçevesinde tanımlanmalıdır.

Fikri mülkiyetle ilgili konular, tüm tarafların haklarını kapsayan bir politika çerçevesinde ele alınmalı ve saydam biçimde paylaşılmalıdır.

19. Bağımsız bir etik kurulu, araştırma ve diğer amaçlar için Sağlık Veritabanlarının ve Biyobankaların oluşturulmasını onaylamalıdır. Buna ek olarak etik kurulu aynı zamanda verilerin ve biyolojik materyalin kullanılmasını da onaylamalı, ayrıca verilerin ve materyalin toplanması sırasında verilmiş olan onamın planlanmış kullanım açısından yeterli olup olmadığını kontrol etmeli, bağışçıyı koruma açısından başka önlemlere de gerek olup olmadığını belirlemelidir. Etik kurulu, bu alanda sürmekte olan etkinlikleri izleme hakkına sahip olmalıdır. Altıncı paragraf uyarınca başka etik değerlendirme mekanizmaları da oluşturulabilir.

20. Güvenliliğin sağlanması açısından Sağlık Veritabanları ve Biyobankalar aşağıda belirtilen ilkeler temelinde iç ve dış mekanizmalar tarafından yönetilmelidir:

- Bireylerin korunması: Yönetişimin, birey haklarının diğer tarafların ve bilimin çıkarlarına üstün gelmesini sağlayacak şekilde tasarlanması;
- Saydamlık: Sağlık Veritabanları ve Biyobankalarla ilgili gerekli bilgilerin kamuya açık olması;
- Katılım ve kapsama: Sağlık Veritabanları ve Biyobankaların güvenliğinden sorumlu olanların bireylerin ve toplulukların görüşlerini alıp birlikte çalışmaları;
- Hesap verebilirlik: Sağlık Veritabanları ve Biyobankaların güvenliğinde sorumlu olanların erişilebilir olmaları ve tüm tarafların taleplerine yanıt vermeleri.

21. Yönetişim düzenlemelerinde şu hususlara yer verilmelidir:

- Sağlık Veritabanı ya da Biyobankanın amacı;
- Sağlık Veritabanı ya da Biyobankada bulunacak sağlık verilerinin ve biyolojik materyalin özellikleri;
- Verilerin ya da materyalin ne kadar süreyle saklanacağına ilişkin düzenlemeler;
- Verilerin ya da materyalin kullanımı ve yok edilmesine ilişkin düzenlemeler;
- Verilerin ve materyalin ilgili bireylerin verdikleri onama uygun olarak nasıl belgeleneceğine ve izlenebileceğine ilişkin düzenlemeler;
- Sahiplikle ilgili bir değişim ya da kapatma gibi durumlarda veriler ve materyallere nasıl bir işlem uygulanacağına ilişkin düzenlemeler;
- Veri ya da materyal toplanmasında gerekli onamın alınmasına ya da başka bir hukuk zemini oluşturulmasına ilişkin düzenlemeler;

- Bireyin onurunun, özerkliğinin ve özel yaşamının korunmasına ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik düzenlemeler;
 - Gerekliğinde Materyal Aktarım Anlaşması'nın (MTA) sistematik kullanımına ilişkin olanlar dahil olmak üzere sağlık verilerine ya da biyolojik materyale erişim ve bunların paylaşımına ilişkin ölçütler ve usuller;
 - Yönetimden sorumlu kişi ya da kişiler;
 - İzinsiz erişim ya da uygunsuz paylaşım gibi durumların engellenmesine yönelik güvenlik önlemleri;
 - Gerekliğinde katılımcılarla yeniden ilişkiye geçilmesine ilişkin usuller;
 - Araştırma taleplerinin ve şikayetlerin alınmasına ve değerlendirilmesine ilişkin usuller.
22. Sağlık Veritabanlarına ve Biyobankalara katkıda bulunan veya buralarda görev yapan profesyoneller ilgili yönetim düzenlemelerine uymalıdır.
23. Sağlık Veritabanları ve Biyobankalar, bu Bildirge'ye uygunluğu sağlayacak yeterli niteliğe sahip bir profesyonel tarafından işletilmelidir.
24. DTB ilgili mercilere sağlık verilerinin ve biyolojik materyalin bu belgede ortaya konulan ilkelere uygun biçimde korunmasını sağlayacak politikaları ve yasal düzenlemeleri hazırlamaları çağrısında bulunur.

Yorum

Tüm tıbbi yaklaşımlarda; sadece tedavi değil, çalışmalarda ve bilgilendirme gibi iletişim ve ilişkilerde, insanların onurlarının, kişisel olarak özerkliklerinin, bireysel verilerin gizlilik ve özel yaşamlarının korunmasının önemi belirgindir.

Özet olarak parametreler

- Aydınlanma/bilgilendirme ve rıza boyutu ancak hukuk uygun ise geçerlidir, yasaların tanımladığı bazı durumlarda rıza bile geçersiz olabileceği dikkate alınmalıdır.
- Bu Rapor, öncelikle hekimlere yardımcı olmak üzeredir.
- Sağlık verileri etik ilkelere dayanarak toplanmalı, korunmalı ve saklanmalıdır.
- Bilgi ve veriler kaygı oluşturmamalıdır.
- Bireysel olarak hastaların yanı sıra toplumun da yararındadır (sağlık, hastalıklar, koruyucu, tanı koyucu ve tedaviye yönelik girişimlerin etkililiği, etkinliği, güvenliği ve niteliği konusundaki anlayışımızın gelişmesini sağlarlar).
- Etik, yasal ve düzenleyici normlarla standartlar sağlanmalıdır.
- Bildirge, en başta hekimlere yöneliktir.
- Halk Sağlığına katkıda bulunmalıdır.
- Hekimlere; Özerklik, gizlilik ve özel yaşama saygı hakları aynı zamanda bireylere kendi verilerinin ve biyolojik materyallerinin kullanımı konusunda denetimi ellerinde tutma hakkı tanır.
- Gizliliğin korunması temel dikkat edilecek olandır.
- Karar verme yeterliği olan ancak sorumlu olabilir.
- Rıza/ onam, ancak ilgili bireyler aşağıdaki konularda yeterince aydınlatılmışsa geçerli sayılır.
- Helsinki Bildirgesi'nde ortaya konulan koşullara uyulması için makul çaba gösterilmelidir.
- Bireylerin, kendi verilerinin düzeltilmesini talep etme hakları vardır.
- Bireylerin, istedikleri her an verdikleri onamı değiştirme ya da geri çekme hakları vardır.
- Verilerin toplum sağlığını korumak amacıyla onam alma koşulundan vaz geçilebilir. İstisnai her durumun haklı bir gerekçesi olduğu, bağımsız bir etik kurulu tarafından onaylanmalıdır.
- Özellikle yarar paylaşımı açısından korunmalıdır.
- Fikri mülkiyetin sömürülmesi olasılığı üzerinde özel olarak durulmalıdır.
- Bağımsız bir etik kurulu, araştırma ve diğer amaçlar için Sağlık Veri tabanlarının ve Biyo-bankaların oluşturulmasını onaylamalıdır.
- Güvenliğin sağlanması; iç ve dış mekanizmalar, bireylerin korunma durumu, hakları, saydamlık, katılım ve kapsanma, hesap verebilirlik.

- Yönetim düzenlemesinde; amacı, materyallerin özellikleri, ne kadar süre ile saklanacağı, kullanımı ve yok edilmesi, rızaya göre belgelenme usulleri, sahiplerinin değişme ve farklı hukuk yapılanma durumunda uygulanacaklar, ayrımcılığın önlenmesine yönelik düzenlemeler, verilere erişim ve paylaşım, ölçütler ve usuller, güvenlik önlemleri, sorumlu kişiler, katılımcılarla yeniden iletişim durumlarını kapsamalıdır.
- Uzmanlar ilgili yönetim düzenlemelerine uymalıdır.
- Koruma ve gözetme açısından uzmanların yetiştirilmesi ile yapılması,
- Kurumların veri ve örnekleri korunmasını sağlayacak politikaları ve yasal düzenlemeleri hazırlamaları çağrısında bulunmaktadır.

Genel Yorum

Tüm bireyin verileri kendi yaşamları boyunca değil, diğer bireylere anlam ifade etmesi ile toplum açısından da fayda oluşması boyutu belirgindir. Bu bireylerin gizliliğinin bozulması anlamı taşımamaktadır. Boyut doğal yapı içine ve bilimsel boyuta çekilmelidir. Kişiselleştirilmemelidir. Helsinki 2013 Bildirgesinde “*The Health of my patient will be my first consideration/Hastam benim ilk uğraşım, ilgim olacaktır*” sözüyle empati yapılmalıdır.

2) AYRIMCILIK YASAĞI Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme

İdil Işıl Gül, Ulaş Karan. AYRIMCILIK YASAĞI Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme Editörler: Burcu Yeşiladalı - Gökçeççek Ayata. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 351 İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 13, ISBN 978-605-399-206-6

Sunuş

İnsan hakları hukuku, bireyin ve birey gruplarının, hangi nedenlerden kaynaklanırsa kaynaklansın, diğer kişiler ya da kurumlar karşısında hakları bakımından asimetric bir konumda bulunmalarının önlenmesini hedefler. Bu yönde bir çabanın ana enstrümanları hukukun alanındadır. Fakat böyle bir duruma yol açan nedenler, çok farklı ve hukukun dışında bir karaktere de sa- hip olabileceği için, hakları koruma veya ihya yönündeki bir çabanın önemli bir politika meselesi olduğunu da vurgulamak gerekir...

Yorum

Hukuk kelime anlamı olarak haklar demektir. Bireyin hakkı ve bağımsızlığı temel alınması gereken boyuttur. Özellikle Ceza Kanunları ve bunları uygulayan Mahkemeler, ortada somu zarar olması ile konu edinilirken, Türk Ceza Kanununun 1. Maddesinde belirtilen amaç; *kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir* şeklinde ifade bulmaktadır. Buna göre: 1) kişi hak ve özgürlüğü ilk planda ve bu yapıda kamu düzeni ve güvenliği yapılanması olması önemli görülmelidir, yoksa ayrı parametreler olarak gözlenmemelidir. 2) hukuk devleti tanımında da yasaların ve kanunların olduğu şekli ile, kıyas, yorum ve düşüncelere dayanmadan, belirtilmesi, *kanunilik ilkesi* olmalıdır. 3) çevre, toplum barışını da korumak ile, 4) suç işlenmesini önlemek te bir ceza maddesi içindedir. Kısaca ortada kaza yok ama hızlı gitmek, tedbir almamak ve dikkat ile özen eksikliği de bir ceza kapsamındadır. Engellilerde de zarara neden olabilecek yaklaşımların TCK kapsamında olabileceği unutulmamalıdır.

Bireyin hakkı, tüm kamu, kurum ve kuruluşlardan da korunmalıdır. Bu açıdan Bağımsız Demokratik Kuruluşların temel olarak kendi varlıkları için, bireyi zedeledikleri ve ortada bir koruma ve gözetme olarak ayrımcılık oluşturdukları gözlenmektedir. Olumlu ayrımcılık kelimesi bile kabul edilebilir olmamalıdır. Hak ettikleri için verilmesi yerine, ayrımcılık kelimesi ile tanınması uygun olmamaktadır. “Common sense”, “toplum görüşü”, “ortak akıl”, “mahalle baskısı” gibi yaklaşımlarda da birey yok, toplum ve toplumun görüşü vardır ve ortada ararsan bir suçlu bile bulamazsın. Bu açıdan bir söze başlarken, ayrımcılık veya

demokrasi, haklar şeklinde ifadeler olduğunda, birey silinmekte ve ayrımcılığın tam olgusu ortaya çıkmaktadır. Just toplum, justice anlam olarak toplumun dediğidir ki hukuk anlamı olamaz.

Atatürk hangi takımı tutuyordu? Nesneleşme yerine, etik ilke konulsa, “*ahlaklı ve çevik olan*” tanımı getirilse, o zaman somut değil soyut olacağı için insanlar mutlu olmaz belki ama, gerçek tanım oluşmuş olacaktır. Bunun gibi sen ayrımcılıktan neyi kast ediyorsun, önce onu bilebilmelidir. Kadın ve erkek denildiğinde, fiziksel ve biyolojik farklılıkları var, o halde farklılar, bu açıdan ayrımcılıktan kastını netleştirmelisin!

Depremde görev yapan hekim arkadaşlara sorulan sorulardan biridir, senin kökenin neresidir? Benim söylediklerim, ben bir Homo sapiens, sapiens’in, kısaca insanım, doğum yerim ise ... İnsanların gen havuzları farklı olabilir ama tüm ana kaynak Afrika’dan gelmektedir. Görüşler; a) bizden olanların eğitimi azdır, o bakımdan batı kökenlilere gidelim! b) onlar bize ayrımcılık yapar, bize bakmazlar! c) bu hekimlerin ne olduklarını kavrayamadık? Bu açıdan bir süre sonra deprem bölgesinde bütünleşme olmaktadır. Yerel toplumun kabile zihniyeti kırılmaktadır ki eğitilmiş hekimlere şükranlar denilmelidir. Bu sadece Doğu anlamında değil, Karadeniz veya herhangi bir köyde de bizden bize baksın mı, bakmasın mı sorgusudur. Temel olan etik ilkeler ve insanlıkta olmaktadır.

GİRİŞ

Ayrımcılık yasağı kavramı, büyük ölçüde II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkmış bir kavramdır...

Eşitlik ilkesi: ... Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, genellikle yan yana ve çoğu kez de aynı şeyi ifade etme üzere kullanılmaktadır. Ancak gerek uluslararası sözleşmeler gerekse bu sözleşmelerin uygulanmasını denetleyen organların kararları, eşitlik ilkesi ile ayrımcılık yasağının aynı şey olmadığı görüşünü desteklemektedir...

Şekli eşitlik anlayışı, gerçek eşitliğin sağlanması bakımından yetersizdir. Öncelikle bu anlayış, kişi ve kişi grupları arasında var olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması yükümlülüğünü öngörmemektedir. İkinci olarak, farklı niteliklere sahip kişileri/kişi gruplarını, toplumun baskın gruplarının özellikleri gözetilerek konulmuş kurallara ve oluşturulmuş yapılara uymaya zorlamaktadır. Şekli eşitlik anlayışı çerçevesinde doğrudan ayrımcılığın yasaklanması yeterli olmaktadır. Örneğin, görme engelli olan bir kişinin yükseköğrenime kabul edilmesi, şekli eşitlik anlayışı için yeterli ve gereklidir. Oysa bu kişinin diğer öğrencilerin erişebildikleri eğitim materyallerine ulaşamaması ve- ya bu materyalleri elde etme külfetinin tamamen görme engelli kişiye yüklenmesi halinde, eğitimde fırsat eşitliğinden bahsetmek mümkün değildir. Aynı durum, başvurduğu bir işe kabul edilmekle birlikte, işyerine erişim imkânı bulamayan ortopedik engelli kişi için de geçerlidir.

Uygulamada “pozitif ayrımcılık”, “olumlu ayrımcılık”, “olumlu edim”, “olumlu önlem”, “olumlu eylem” gibi farklı şekillerde kullanılan ifadeler büyük oranda benzer anlamı taşımaktadır.

Yorum

Eşitlik kavramları ile eşitlik sağlanması değil, ayrımcılık oluşturulması gündeme gelebilir.

Şekli eşitlik: 1) Eşitsizliğin kaldırılması değil, tanımlanması, belirlenmesi, boyutun oluşmasına katkıda bulunmaktadır. 2) Mevcut kalıba, toplum, kabile baskısına uymasının gerektiğini vurgulamaktadır. Engelli olan ile eşit yaklaşım, iyi güzel de o okuyamıyor, duymuyorsa, bunun be eksikliklerinin giderilmesi gerekmez mi? Olmayacağı ortada iken bu gerekçe olmamalıdır.

Yukarıda belirtildiği gibi, şekli eşitlik anlayışında, örneğin engelli bir bireyin engelli olmayan bir birey ile “aynı” olduğu varsayılmakta, başka bir ifadeyle engelli bireye “engelli değilmiş gibi” davranılması öngörülmektedir. Bu yaklaşım, kişinin engelliğinin getirdiği sorunlarla bizzat kendisinin baş etmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Şekli eşitlik anlayışında, engelli kişinin engelli olmayanlar tarafından ve engelli olmayanlara uygun olarak oluşturulan kural ve yapılara uyum sağlanması gerekirken, bu kuralların ve yapıların engellilerin “farklılıkları” ile uyumlu hale getirilmesi, eşitliğin varlığı için gerekli görülmemektedir. Bu nedenlerle maddi eşitlik anlayışı, “eşitlik” ile “aynılığın” bir ve aynı şey olmadığını altını çizer. Eşitliğin, farklılıkları göz ardı etmek yerine, onları gözetmekle sağlanabileceği konusunda bir farkındalık üzerine inşa edilir. Bunun

sadece doğrudan ayrımcılığın önlenmesiyle mümkün olmayacağı açıktır. Eşitliği sağlamakla yükümlü devletlerin aynı zamanda ayrımcılığın dolaylı biçimlerini önlemeleri ve eşitliği sağlamak üzere başka önlemler de almaları gerekir.

Yorum

Engelli, engelliliği konusunda kendisi nasıl tek başına eşit boyuta getirebilir? Tüm çaba harcanması için önce engelinin tanımlanması ve birey olarak kabul edilmesi, onunla engel olarak değil bütünleşmesi beklenir. Bir kadına maddi eşitlik demek onu erkek yapmak veya erkeği işine göre kadın yapmak olmamalıdır. Bir hekimin, hekimlik işlevi sırasında cinselliğini kaldırması gerekir, a-seksüel olmalıdır, yoksa eşit yaklaşım değil, cinsellik dışı yaklaşım yapılmalıdır. Eski söz, kadın pantolon giyerse erkekleşir idi, tam tersi, kadın pantolonu oluştu.

Eşitsizliklerin ortadan kaldırılması konusunda devletlerin yükümlülüklerinden bahsederken, ikili bir ayırım yapmak zorunludur. İlk olarak devletin ayrımcılıktan kaçınma yükümlülüğü söz konusudur. Bu yükümlülük sözleşmelerde ve yasal metinlerde "her türlü tedbir" ile ifade edilir. İkinci olarak ise kaçınmanın ötesinde, özel önlemler gibi bir dizi önlem alma yükümlülüğüdür. Bu şekilde ayrımcılıktan kaçınma şeklinde negatif bir yükümlülüğün yanında pozitif yükümlülükler de söz konusudur.

Yorum

Engel konusunda tedbir alınması ile önlemler önemsenmelidir. Kısaca her bireye göre, bireyin hak edişine göre davranış gereklidir. Bunun için öncelikle empati yapılmalıdır. Gözünüzü kapatın ve insanlarla anlaşmaya çalışın. Aşık Veysel ile konuşmamda, ben onu tanımıyor, sadece sahne arkasında yardım etmek istemiştim, çünkü sahne yolunda duran bir adam ve yolu bulamadı sanmıştım. Nereye gideceksiniz dedim ve o da sahnedeki inmedi onun için buradayım dedi, ben de onunla sohbet edip, vakit harcayalım dedim. Sanat üzerinde konuştuk. Detone olanların sanat ile alakası olmadığı, ritim, ses ve anlam dışında sadece gösteri içinde olduklarını söyledim. Toplum o şekilde istiyor dedi. Ben de sanat, sanat içindir ve kendini aşmak önemlidir, dedim. Bu boyut çok alkışlanır ama geçicidir dedi. Ben de katılıyorum, sanat bir duygu ifadesi ise, buna önem veren ile vermeyen akıl ve gönül ile fark edilebilir ve ömürsüzdür, diğerleri ise dinlenir, çoşulur ve geçer kanısını paylaştık. Burada engel değil, sanat kavramı konuşulmaktaydı. Hiçbir zaman kendini tanıtmadı ve benden de kendimi tanıtmamı istemedi. Ancak, sahneye çıkıp sazı ile çalınca anladım, kim olduğunu.

Ayrımcılık Yasağı ... Ayrımcılığı yasaklayan söz konusu maddeler kendi başlarına değil, sözleşmelerde yer alan diğer haklarla birlikte gündeme gelebilmektedir...

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesi, benzer durumdaki kişilerin (tüzel kişiler de dâhil olmak üzere) farklı muamelelere karşı korunduğunu, Yukarıda belirtilenler ışığında, kısaca şu tespitler yapılabilir:

- Aynı durumdakilere farklı muamele ayrımcılık yasağının ihlali niteliğindedir.
- Farklı durumdakilere aynı muamele ayrımcılık yasağının ihlali niteliğindedir ve eşitsizlik yaratma, eşitsizlikleri pekiştirme ve eşitsizlikleri artırma potansiyeline sahiptir.
- Farklı durumdakilere yapılan farklı muameleler, muamelenin nitelik ve ölçüsüne göre eşitsizlikleri artırabilir, eşitsizlikleri muhafaza edebilir ya da eşitsizlikleri ortadan kaldıracaktır.

Yorum

Yaklaşımlar, belirli özellikleri kapsamalıdır; a) bireyler arasında eşit olmalıdır. Engel durumu ve düzeyi bu açıdan önemlidir, b) farklı olanlara da eşit muamele kabul edilemez. Tüm sanat eserlerini aynı kabul edilemez, bunlar farklı irdelenmelidir. Her şarkıda kendileri arasında irdelenmelidir. Bazı programlarda değerlendirme yapanların müzik eğitimi almamış olmaları, alaylı olmaları ve eğitici olmadıkları için verdikleri puanların geçerliliği tartışmalıdır ki neye göre puan vermektedirler. Bu türdeki yarışmalar müzik ve sanat konusunda olumlu değil baltalayıcı olmaktadır. Ayrıca c) denge durumu önemlidir. Bir sanat eserine fiyat taktiri yapılırken, sanatsal boyut önemlidir ki buna uyulmaz, harcanan boyaya göre ücret verilirse adaletsizlik boyutu açık ve net olacaktır. Düşünen adam heykelini yapan sanatçı Rodin, Fransa Güzel Sanatlar Akademisi'ne kabul edilmemiş, sert ve kaba eserler ürettiği gerekçe

yapılmıştır denilir. Sanat istenilen değil, sanatsal boyutlu olan olmalıdır. Bunun yanında d) değer değeri kadar olmalıdır. Bir eser engelli tarafından yapılması için fazla verilen ücret, onu desteklemek ve mali açıdan katkı için olduğu belirtilerek yapılmalıdır.

Doğrudan ayrımcılık, içerisinde farklı unsurları barındırır:

- İlk olarak, farklı bir muamelenin tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrımcılık aynı veya benzer konumda olan kişiler arasında olabileceği için kişilerin konumları karşılaştırılmalıdır.
- İkinci olarak, kişilerin aynı veya benzer bir konumda oldukları ortaya konulduktan sonra yapılan farklı muameleyi meşru kılan bir amacın olup olmadığı değerlendirilir.

Yorum

Doğrudan ayrımcılık boyutu önce tanımlanmalıdır. 1) Gerekçe olmalıdır. Bir hekim, uzman ve üst Yandal uzmanı olanların farklı maaş almaları beklenir. Niye fazla aldıklarının bir gerekçesi vardır. 2) Aynı boyutta olanlarda da daha fazla ücret almaları için yapılan eylemde bir özellik olmalıdır. Fazla nöbet tutma ötesinde, bireylerin talebi ve memnuniyet kriterleri gibi durumlar önemlidir. Yoğun bakım ile sadece ayaktan hasta bakma arasında farklı ücret olması da beklenir.

Dolaylı ayrımcılığın üç unsuru vardır:

- İlk olarak ortada görünüşte tarafsız bir uygulama, tedbir ya da kuralın bulunması gerekmektedir.
- İkincisi, bu tarafsız uygulama, tedbir ya da kuralın olumsuz sonuçlar doğurması veya böyle bir ihtimali yaratması durumudur.
- Son olarak ise tarafsız uygulama, tedbir ya da kuralı meşru kılacak bir nedenin bulunup bulunmadığı değerlendirilmektedir.

FARK
Doğrudan ayrımcılıkla, dolaylı ayrımcılık arasındaki en temel fark, birincisi farklı muameleyi yasaklarken, ikincisinin ayrımcı etkileri olan aynı muameleyi yasaklamasıdır.

Dolayısıyla ayrımcılık: Bir kişinin, kendisiyle bağlantılı bir başka kişinin nitelikleri nedeniyle ayrımcılığa uğraması.

Yorum

Dolaylı ile doğrudan ayrımcılıkta aynı konu: birinde yasaklarken, diğeri de farklı yaklaşımı yasaklamaktadır. Burada birey hakkı ve bireye yaklaşım boyutu, sürecine bakılmalıdır. Teorik değil, kişinin algılaması ve boyutu öne çıkmalıdır. Herkese eşit muamele yapacağız diyerek, susuz kalanlara su vermemek gözlenmiştir. Burada çocuk, emziren anne gibi öncelikli iken, tüm fertlere eşit miktarda su verilmesi anlamsız olmaktadır. Anne ve babası nedeniyle, kendileri bakımın maddi boyutunu karşılamalıdır denilmemelidir. Sağlık yardımı yapılır, sonra ücretlendirme konusu gündeme gelmelidir. Engellilerde de yapılacaklar yapılır, ücret boyutu sonra ele alınır.

Bir bireye tıbbi yaklaşımlarda, özellikle engellilerde, sonuca göre yaklaşım yapılmaz. Tıbbi elde edileceklere göre değil, hak edişe göre yaklaşım yapılmalıdır.

Taciz: Taciz: Irk veya etnik köken, din veya inanç, yaş, engellilik ve cinsel yönelim gibi nedenlerden herhangi birisiyle ilgili olarak bir kişinin onurunu zedelemek ve gözdağı veren, düşmanca, aşağılayıcı, küçük düşürücü ya da saldırgan bir ortam yaratmak amacı veya etkisiyle o kişi için istenmeyen bir fiil gerçekleştirilmesi. Ayrımcılığın, insan onurunu ihlal eden bir muamele olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Günümüzde taciz, ayrımcılığın özel bir türü olarak kabul edilmektedir.

Yorum

Sen engellisin, sen körsün demek de bir taciz boyutu olarak ele alınabilir. Engeli değil, engeline takılan ve yapılan yaklaşım önemlidir.

Makul uyumlaştırma: Engelli kişiler açısından, işveren veya herhangi bir kişi ya da kuruluşun, bir hükmün, ölçütün veya uygulamanın beraberinde getirdiği dezavantajları ortadan kaldırmak için uygun tedbirleri alması.

- Uyumlaştırmayı sağlama yükümlülüğü altında olan tarafın, buna ihtiyacı olan kişinin durumu hakkında bilgilendirilmiş olması gerekir,
- Uyumlaştırmının makul, başka bir deyişle yürütülecek faaliyetle ilişkili olması ve uyumlaştırma yükümlülüğü altında olan taraf bakımından aşırı bir yük getirmemesi gerekir,
- Uyumlaştırmının üçüncü kişiler açısından faaliyetlerin gerçekleştirilmesini önemli ölçüde güçleştirmemesi gerekir,
- Son olarak, uyumlaştırmının makul olduğundan bahsedebilmek için, uyumlaştırmının imkânsız olmaması gerekir.

Yorum

Uyum tanımı başkalaştırma olmamalıdır. Kansersiz bireyler ilk tedaviye cevap verirse sitostatiklere devam edilmeli kavramından vaz geçilmelidir. Engellilerde de beklenen başarı değil, izlenen başarı öne çıkarılmalıdır. Prematürelerin öngörülen büyüme ve gelişme çizgisi değil, kendisine göre oluşan boyut öne alınmalıdır. 1) Eğer aşırı yük geliyorsa, önemli olan etkinlik, verimlilik ve bulunabilirlik olmalı, yoksa fiyat olmamalıdır. 2) Bilgilendirme yapılan yaklaşımın faydası olmayacağı ve oran değil, faydalı olabileceği ve olasılık düşük olsa bile ümit boyutun belirtilmelidir. Yaratıcı biz olmadığımızı göre bizim görevimiz, fizyoloji ve pato-fizyolojiyi düzeltme yönünde olmalı, tedavi garantisi vermemeliyiz. 3) Tıbbi yaklaşımlarda bilimsel fantezinin yeri olamaz. Alternatif, fonksiyonel tedavinin bilimde yeri olamayacağı algılanmalıdır.

Çoklu Temelde Ayrımcılık: Çoklu temelde ayrımcılık, "çoklu ayrımcılık" veya "kesişen ayrımcılık" olarak da anılmaktadır ve bir kişinin birden çok temelde ayrımcılığa uğraması durumunu ifade eder.

Yorum

Bir engelli yaklaşımlarda birçok ayrımcılık içinde olacaktır. Tuvalete gitmek istediğinde ihtiyacını gidereceği yer olmalıdır. Bunun gibi bir yemek sipariş ettiğinde kasadan değil, kendisine gelip dinleyen veya ileten olmalıdır. Bu örnekler çoğaltılabilir.

İstisnalar: Ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak belli şartlar altında kişiler arasında farklı muameleye izin verilebilmektedir.

Yorum

Burada istisna olarak geliyor ama tanımlamaya göre bu zaten olması gerektir. Görmeyen kişiye yazının okunması bir istisna değildir. İstisna olarak görenler ayrımcılık yapmaktadırlar.

Mağdurlaştırmanın Yasaklanması: Mağdurlaştırma, bir kişinin ayrımcılığa uğradığı gerekçesiyle yaptığı şikâyet sonucunda kötü davranışla karşılaşması veya farklı muamele görmesi olarak tanımlanabilir. Yine bir kişinin, ayrımcılığa uğradığı gerekçesiyle şikâyetinde bulunan başka bir kişiyi desteklemesi sonucunda benzer muamelelerle karşılaşması da mağdurlaştırma olarak değerlendirilebilir. Ayrımcılık yasağı söz konusu olduğunda, mağdurlaştırmanın da yasaklanması gerekmektedir.

Yorum

Hak edenlerin, gerekenleri doğal ve doğrudan karşılanması ile mağdur olmaz, olmamalıdır. Emziren bir anne için emzirme saatlerinin doğrudan annenin istediği gibi verilmesi önemlidir. Bunun işten erken çıkması olarak istenirse bile burada geçerli olan bebek olduğuna göre, onun hakkı temel alınmalı, öğle izin verilmelidir. Geçerli olan hak edendir, bunun da bebek olduğu açıktır.

İspat Yükünün Yer Değiştirmesi: Hukuk yargılamalarında ispat yükü ile ilgili temel kural, iddia edenin iddiasını ispat etmesi yönündedir. Kurala göre, farklı muamele gördüğünü ve ayrımcılığa uğradığını iddia eden kişinin bu iddiasını bizzat ispat etmesi gerekmektedir ve normal olarak ispat yükü bu kişi üzerindedir. Ancak ispat yükü ile ilgili bu genel kural, ayrımcılık yasağı söz konusu olduğunda değişim geçirmiş ve yer değiştirmiştir. İspat yükünün yer değiştirmesinde hedeflenen amaç, ayrımcılığa uğradığını düşünen kişiler için ispat eşiğinin düşürülmesi ve bir yargı organı önünde haklarını aramalarının teşvik edilmesidir... İspat yükünün yer değiştirdiği durumlarda, ayrımcılığa uğradığını iddia eden mağduru, ayrımcılıkla ilgili iddialarını görünüşte ortaya koyabilecek delilleri sunması yeterlidir. Bu durumda ispat yükü yer değiştirecek ve ayrımcı muameleyi gerçekleştirdiği iddia edilen kişi, söz konusu muamelelerin ayrımcılık oluşturmadığını ortaya koymak durumunda kalacaktır.

Yorum

İspat bir bakıma imkânı olabilen için yapılabilecek olandır. Bu açıdan konuşmalarda mutlaka üçüncü kişi olması, hekimin hemşire veya doktor yardımcısı olması, yazılı olması, odaların genel ulaşılabilecek yerlerde olması gibi faktörler önemli alt yapılar içindedir. Acil servislerde bir bakıma perde ile ayırım, bir yerden diğerine hızlı geçiş ötesinde, gizlilik ve ispat ortamının net oluşabilmesi içindir.

Raporlara Dayalı Denetim: Uluslararası sözleşmelerde öngörülen temel denetim yollarının başında raporlara dayalı denetim gelmektedir.

Bireysel veya toplu şikâyet başvurusundan farklı olarak, soruşturmaya dayalı denetim yöntemi kişiler tarafından harekete geçirilmez.

Soruşturmaya Dayalı Denetim

Yaptırımlar: Diğer tüm insan haklarında olduğu gibi ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak da çeşitli yaptırımların öngörülmesi zorunludur. Ancak burada kullanılan yaptırım kelimesi sadece ceza hukuku anlamında bir yaptırım değildir. Daha geniş kapsamlıdır ve mağdurların uğradıkları zararların giderilmesini de içermektedir. Ayrımcılık hukukunda tek başına cezai yaptırım öngörülmesi yeterli değildir. Zira masumiyet karinesinin varlığı nedeniyle ceza hukuku bakımından ispat yükünün yer değiştirmesi mümkün olmadığından, suç niteliğindeki ayrımcı fiillerin ispatlanması son derece güçtür.

Yorum

Her bir ortamın uzmanlaşmış kişilerde denetimi, bu birimlere aynı zamanda destek ve yol göstermek açısından neyi ne şekilde yapılacağını tanımlayan denetleme olmalıdır. Bireysel ve toplu şikâyet öncesi, anketler ve memnuniyet boyutunun sorgulanması yerinde olacaktır. Aynı zamanda yapılan işlemin, boyutu, süreci, kalitesi gibi birçok konuda sorgulanması da önemli bir gelişim ve değişim adımı olabilmektedir.

Kışın arabaların kar lastiği kullanmasının zorunlu olması bir yaptırımdır. Bunun gibi engellilerin lokanta veya yolda yürümelerine uygun çözümlerin olması ve tekerlekli sandalye ile tren, otobüse girebilmesi için taksiden iner inmez hizmet götürülmesi bunlar arasında sayılabilir.

Türk hukukunda normlar hiyerarşisi

- Anayasa,
- Temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası sözleşmeler,
- Kanunlar, kanun hükmünde karameler ve temel hak ve özgürlüklerle ilgili olmayan uluslararası sözleşmeler,
- Tüzükler,
- Yönetmelikler, genelgeler vs.

Yorum

İnsanların zarar veya bir sorun olduğunda hukuk yoluna başvurmakta oldukları veya doğal olarak oluşabilmektedir. Etik, ahlak felsefesi ise öncelikle 1) doğru nedir ilkeleri toparlayıp, 2) sonra da ne yapmalıyım uygulamalarını oluşturmalıdır. Zarar boyut ise hukuk ile yasal, yazılı ve yoruma kapalı olarak yapılmalıdır.

Anayasa, genel çerçeveleri çizer, uluslararası İnsan Hakları ve Avrupa Konseyi kararları birer çerçeve olarak ele alınmalıdır. Yasalar buna uygun yapılandırılmalıdır. Yasalar yoruma kapalı ve net, kişiye özgün ve özel olmasa da birey açısından değerlendirilmelidir. Tüm idari hukuk açısından Danıştay denetimine tabidir. Kanunlar Millet Meclisi tarafından, Yönetmelikler de yönetim tarafından çıkarılır ki, tüm birbirleri ile bütünleşmelidir. Genel çerçeve Anayasa temelinde yorumlanırlar.

Anayasa Mahkemesi Kararı

Anayasa Mahkemesi kararında, eylemli bir eşitliğin değil hukuksal eşitliğin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Karara göre, hukuksal durumları aynı olanlar arasında haklı bir nedene dayanmayan ayırım yapılamaz, ancak haklı neden varsa bazı kişiler başka kurallara bağlı tutulabilir. Mahkeme'ye göre hukuk devletin önemli öğelerinden biri, benzer nitelik ve durumda olanlar arasında farklı uygulamayı engelleyen, ayrı nitelik ve durumda olanların aynı kurallara bağlı tutulmasını zorunlu kılmayan eşitlik ilkesidir. (Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1987/16, K. 1988/8, Karar tarihi 19.04.1988, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 24, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 1989, s. 97.)

Yorum

Haklı neden, bireyin hakkıdır. Bireyin hakkı var ise bu uygulanmalıdır. Meclis belirli kişilere af yasası çıkarmış, ancak diğer mahkumlarda bizi dışlayamazsınız dedikleri için af uygulaması geniş kapsamlı olmuştur. Emekli tazminatlarında yasalar farklı olsa bile, eşit haklar temelinde olduğu için, Danıştay bireylere de aykırı değil, aynı haktan yararlanmasını getirmiş ve yapılmıştır. Danıştay kamulaştırmada ödeme olmadan yapılabileceğini belirtse de Anayasa ve İnsan Hakları Mahkemesi, olamayacağını belirtmiştir ve ödeme yapıp, kamulaştırma ona göre yapılmıştır. Haklarda eşitlik hukuk sistematığının temelidir.

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER: Sözleşme'nin 2. maddesi, ırk ayrımcılığının tasfiye edilmesi için alınacak tedbirleri şöyle sıralamaktadır:

1. Taraf Devletler ... ırk ayrımcılığının her türünün ortadan kaldırılması ve tüm ırklar arasında bu anlayışın geliştirilmesi politikası izlemeyi üstlenir ve bu amaçla,
 - a) Her Taraf Devlet, ... bu yükümlülüğe uygun hareket etmelerini sağlamayı üstlenir.
 - b) Her Taraf Devlet, ... ayrımcılığını himaye etmemeyi, savunmamayı ve desteklememeyi üstlenir.
 - c) Her Taraf Devlet, ... yasaları veya düzenlemeleri değiştirmek, kaldırmak veya geçersiz kılmak amacıyla etkin önlemler alır.
 - d) Her Taraf Devlet, ... herhangi bir birey, grup veya örgüt kaynaklı ırk ayrımcılığını yasaklayacak ve bu tür ayrımcılığa son verecektir.
 - e) Her Taraf Devletiii engelleri kaldırmaya yönelik diğer araçları teşvik etmeyi, ırkçı bölünmeyi güçlendirebilecek her şeyi caydırmayı üstlenir.
2. Taraf Devletler, ...uygun gelişmelerini ve korunmalarını sağlamak için, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda özel ve somut önlemler alacaktır. Bu önlemler, alınış amaçları gerçekleştirildikten sonra, hiçbir şekilde, farklı ırk grupları için eşit olmayan ve ayrı haklar sağlanması sonucunu doğurmayacaktır.

Yorum

Ayrımcılık yapıyor diyerek, eşit haklar istenilerek, hak etmeyenlere hak verilmesi söz konusu olmamalıdır. Bir kömür işletmesinde işçiler o köyden alınmalı şeklinde eşit hak olamaz, yetkin ve yeterli olanlar seçilmeli, o köyden olması ancak bir ulaşım, barınma olarak tercih nedeni olabilir, seçim değil. Zencilere eşit işlev yapılması için sağlık yaklaşımlarında saptanan Eşit Sağlık Hakkı aşağıdadır. Zenci tanımı boyutu; colored/rekli, nigger/negro/zenci, Afrika Kökenli, halen siyah tanımı ile belirtilmektedir. Ancak bu tanımın yapılmasının bir anlamı olmalıdır, sorulamaz, sorgulanamaz ve belirtilemez, adı ve soyadı yeterlidir.

EŞİT SAĞLIK HAKKI ÇERÇEVESİ (Nelson; 2000, page,10)

- *Probleme ne ad verdiniz? Hastalık mıdır? Semptom mudur?*
- *Sorunun Sebepleri nelerdir?*
- *Sorun nasıl başlamış ve gelişmiştir?*
- *Sorun bedeni nasıl etkilemiştir?*
- *Sorunun şiddeti?*
- *Sorunda beklediğiniz ve korktuğunuz gelişmeler*
- *Sorunu oluşturan temeller*
- *En uygun ve en etkin yaklaşımlar*
- *Tedavide çekindiğiniz ve dikkat ettikleriniz*

TCK

2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), ilk defa ayrımcılıkla ilgili bazı düzenlemeler getirmiştir. Bunların başında, Kanun'un uygulanması sırasında ayrımcılığın yasaklanması gelmektedir. 3. maddenin 2. fıkrasında "Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz" denilmektedir. Ancak bu hükmün hukuksal değeri konusunda bir tartışma söz konusudur ve uygulamada bir değişikliğe yol açmadığı belirtilmektedir.

Madde 115 TCK'da, kişilerin inanç ve düşüncelerinin açıklanmasının veya bu inanç ve düşüncelerin gereklerinin yerine getirilmesinin engellenmesi noktasında da düzenlemeler mevcuttur. "İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme" başlığını taşıyan madde...

(1) Cebir veya tehdit kullanarak... (2) Dini ibadet ve ayinlerin ...

122. Madde: Diğer ülkelerde de 122. maddeye benzer düzenlemeler mevcuttur, ancak bu çalışmada diğer ülkelerdeki düzenlemeler üzerinde durulmayacaktır. "Ayrımcılık" başlıklı maddenin yürürlükteki hali şu şekildedir:

(1) Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapar; ... engelleyen, ...

Ayrımcılık suçu şikâyete tabi bir suç değildir ve savcılıklarca re'sen kovuşturulması gerekmektedir.

Madde 125 TCK'da konu ile ilgili bir diğer suç ise hakaret suçudur ve bu düzenleme ile nefret söylemi bağlamında bir ağırlaştırıcı nedene yer verilmiştir. ... (1) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden ya da yakıştırmalarda bulunmak veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, ...

Madde 153 TCK'nın 153. maddesi de ayrımcılıkla yakın bağlantısı olan nefret suçları açısından ibadethanelere ve mezarlıklara zarar verme suçunu düzenlemiş ve düzenlemede "tahkir maksadıyla zarar verme" ağırlaştırıcı neden olarak yer almıştır.

TCK'nın 216. Maddesi: ... (1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, ...

Yorum

TCK ilk Maddesi: “*Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir*” denilmektedir. Olay kişi hak ve özgürlükleri içindedir ve bu belirli tanımlamaların dışındadır.

TCK belirtilen “*ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınamaz*” denilmektedir. Ancak bu hükmün hukuksal değeri konusunda bir tartışma söz konusudur ve uygulamada bir değişikliğe yol açmadığı belirtilmektedir” boyutunda ayırım konusu zaten tanımlanmaktadır, sonra da ayrımcılık tanınamaz denilmektedir. Demokratik Kuruluşlar, Sivil Toplum Örgütleri belirli politik ve sosyal etkileşim içinde olmaları nedeniyle kendi grupları, örgütleri öncelikli oldukları için ayrımcılık istemektedirler, bu ayrımcılığı Endüstri kültürü ögesi ile aktif hale getirmektedir. Eşitliğin kendileri için daha fazla eşit olması temel yaklaşımdır.

İş Kanunu: ... İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.

Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun: “Devlet, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, özürlülerin ve özürsüzlüğün her tür istismarına karşı sosyal politikalar geliştirir. Özürlüler aleyhine ayrımcılık yapılamaz; ayrımcılıkla mücadele özürlülere yönelik politikaların temel esasıdır.” Engellilere karşı ayrımcılığı genel olarak yasaklayan bu madde yanında, 13. maddede meslek seçme ve mesleki eğitim alma, 14. maddede istihdam ve 15. maddede eğitim ve öğretim bakımından engellilere karşı ayrımcılığın yasak olduğu ifade edilmiştir.

Devlet Memurları Kanunu Kanunlar düzeyinde kamu hizmetlerinden yararlanma hakkı bağlamında halen yürürlükte olan 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 7. maddesi “devlet memurları ... görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamazlar ...” şeklindeki düzenleme ile kamu hizmetini alanlara yönelik ayrımcılığı yasaklamıştır. Bu eylemi gerçekleştiren memurlar için ise aynı Kanun'un disiplin cezalarını düzenleyen 125. maddesinin D fıkrasının I bendinde yer alan “görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşüncü, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak, kişilerin yarar veya zararını hedef tutan davranışlarda bulunmak ...” düzenlemesi gereğince kademe ilerleme cezası öngörülmüştür.

Siyasi Partiler Kanunu Siyasi haklar ve özgürlükler bağlamında 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda Anayasa'nın 10. maddesi ile de öngörülen “kanun önünde eşitlik” ilkesi düzenlenmiştir. Kanun'un 82. maddesi siyasi partilerin bölgecilik veya ırkçılık amacını gütmemesini ve bu amaca yönelik faaliyette bulunmasını, 83. maddesi siyasi partilerin herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu ilkesine aykırı amaç gütmemesini ve faaliyette bulunmasını yasaklamıştır. Yine Kanun'un 12. maddesi ile parti tüzüklerinde üyelik için başvuranlar arasında dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep, aile, zümre, sınıf ve meslek farkı gözetilen hükümlere yer verilemeyeceği düzenlenmiştir. Kanun'un 78. maddesinde siyasi partilerin dil, ırk, renk, din ve mezhep ayrımı yaratmaları, ilgili yasaklar kapsamında yasaklanmıştır.

Millî Eğitim Temel Kanunu 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ayrımcılıkla ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Söz konusu Kanun'un 4. maddesinde “eşitlik” bağlamında eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olduğu ve eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmayacağına yer verilmiştir. Kanun'un 8. maddesinde de herkesin fırsat eşitliğine sahip olduğu ifade edilmiştir. Kanun'un düzenlemesi, sadece “sınıf, ırk, dil, din, cinsiyet, zümre ve aile” ifadelerine yer vererek Anayasa'nın 10. maddesindeki düzenlemeden ayrılmıştır. Bu düzenlemenin varlığına rağmen eğitimde ayrımcılık yasağı bağlamında çok sayıda sorun varlığını sürdürmektedir ve düzenlemenin etkili olarak uygulandığına ifade etmek güçtür.

Radio ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun 6112 sayılı Radio ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'da ayrımcılığın yayın yoluyla gerçekleşmesinin önüne geçmeyi amaçlayan düzenlemeler yer almaktadır. Söz konusu Kanun'un 8. maddesinde çeşitli yayın yasaklarına yer verilmiştir. Kanun'un 8. maddesinde toplumu şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa sevk eden veya halkı sınıf, ırk, dil, din, mezhep ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik eden veya toplumda nefret duyguları oluşturan yayınlara imkân verilmemesi düzenlenmiştir. İnsanların dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle hiçbir şekilde kınanmaması ve aşağılanmaması; kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi; yayınlarda şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması ilkelere de yer verilmiştir. Bu ilkelere aykırı hareketlerin ise 32. maddede yer alan müeyyidelere tabi

Türk Medeni Kanunu: Çok kapsamlı bir şekilde toplumsal ilişkileri düzenleyen 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda demeklerle ilgili olan maddeler arasında yer alan 68. madde, dernek faaliyetleri kapsamında ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacını taşımaktadır. Ancak maddenin kapsamı sadece bir demeye üye olan kişiler arasında ayrımcılığı yasaklamaktadır. Ayrımcı faaliyetleri hedefleyen derneklerin kuruluşunu ya da bu yönde faaliyet yürüten derneklerin faaliyetlerini yasaklamamaktadır. Bu madde haricinde ayrımcılık yasağı kapsamında Kanun'da herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Kanun'da derneklerin ayrımcılık yasağına aykırı faaliyet yürüttüğü durumlar için herhangi bir yasak veya yaptırım da öngörülmemiştir. Aynı durum Dernekler Kanunu açısından da söz konusudur. Dernekler Kanunu, ırkçılık veya ırk ayrımcılığı amacıyla dernek kurulması veya bu yönde faaliyet yürütülmesini yasaklayan veya yaptırım öngören bir düzenleme içermemektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda da ayrımcılık ile ilgili bir hüküm yer almaktadır. Kanun, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özürlü, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetleri ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki

ve sorumluluklarıyla faaliyet ve gelirlerine ilişkin esas ve usulleri düzenlemektedir. Kanun'un 4. maddesinde sosyal hizmetlerin yürütülmesi ve sunulmasında sınıf, ırk, dil, din, mezhep veya bölge farklılığın gözetilemeyeceği, hizmet talebinin hizmet arzından fazla olması halinde önceliklerin muhtaç olma derecesi ve başvuru veya tespit sırası esas alınarak belirleneceğine yer verilmiştir. Kanun'un düzenlemesi yine sadece "sınıf, ırk, dil, din, mezhep veya bölge farklılığı" ifadelerine yer vererek Anayasa'nın 10. maddesindeki düzenlemeden ayrılmıştır. Bu hükmün uygulamada ne derece hayata geçirildiğine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla çıkarılan 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 2. maddesinde ayrımcılığa ilişkin hükümler yer almaktadır. Madde ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kuralların hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, milli veya sosyal köken ve siyasi veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanacağına yer vermektedir. Bu olumlu düzenlemenin varlığına karşın uygulamada Türkçeden başka dil konuşan, özellikle Kürtçe konuşan, tutuklu ve hükümlülerin çeşitli baskılarla karşılaştığına ve yasalarca tanınan bir dizi haktan yararlanamadıklarına dair şikâyetler söz konusudur.

Yorum

Tüm yasaların da uygulamalarında eşitlik, saha tanımlanan tabiri ile ayrımcılık aleyhine boyutları olmaktadır. Engelliler için özgün yasa olsa bile, bunun belirtilmesi, toplumda ayrımcılığın olmasıdır. Önemli olan toplumda değil, öncelikle bireyde eşitlik değil, her birinin özel, özgün ve ayrıcalıklı olduğu, Evrene gelen tek bir varlık olduğunun algısıdır. İnsanlar farklı olabilir ama hakları, hak edişleri aynıdır, eşittir. Engelli olanlarda engelleri dikkate alınarak, doğal bunlar sağlanıp, ayırım ortadan kaldırılarak eşit tanımlama ile yaklaşım yapılmalıdır.

Ayrımcılık Yasağı

Ayrımcılık yasağının da ayrılmaz bir parçası olduğu insan hakları, devletlere çeşitli biçimlerde yükümlülükler getirmektedir. Bu yükümlülüklerin hepsi aynı derecede önemlidir ve bazılarının eksikliği insan hakları açısından büyük eksikliklerin oluşmasına neden olabilmektedir. Devletlerin insan hakları alanında, insan haklarına saygı göstermek, insan haklarını korumak, yerine getirmek ve geliştirmek şeklinde yükümlülükleri mevcuttur. Devletlerin insan haklarına saygı göstermesi, hak sahibi olan bireylerin haklarından faydalanmasını engellememesini gerektirir. İnsan haklarının korunması yükümlülüğünde ise, insan haklarının genellikle "üçüncü bir kişi" tarafından ihlal edilmemesinin güvence altına alınması söz konusudur. İnsan haklarını yerine getirme yükümlülüğü ise devletlerin, herkesin insan haklarından faydalanmasını sağlamak için etkin bir şekilde adım atması gerektiği anlamına gelir. Son olarak, insan haklarını desteklemek ise, insan hakları ile hakların savunulmasının imkânları konusundaki farkındalığı artırmanın ötesinde, başkalarının haklarına saygı gösterme sorumluluğu konusundaki bilincin yükseltilmesi anlamına gelmektedir.

Yorum

Devletler ayrımcılığı yasaklarken kendileri de ek ayrımcılık yaptıkları söylenebilir mi? Bir sağlık kuruluşunun Türk, Alman ve Göçmen olması ile farklı yaklaşım yapılacağı söylenebilir mi? Savaşta düşman tedavi edilmez denilebilir mi? O halde ayrımcılık insan olarak, sorunu, hastalığı ve bunun düzeyine göre vardır, ancak, sıfat olarak olamaz.

Pozitif anlamda demek, onlara ek ayrıcalık tanımak olmuyor mudur? Bunun yerine hak ettiklerini sağlamak denilmesi ve engelleri nedeniyle ulaşamadıklarının sağlanması ve desteklenmesi olarak tanımlamak daha yerinde olacaktır. Görmeye gözlük ve prematürelere rutin lazer yapılabilme olanağının sağlanması daha anlamlı olacaktır.

Devletler olumlu (pozitif) anlamda idari, hukuki tedbirleri almak ve uygulamaya geçirmek zorundadır. Devletler, bu sayede insan hakları ihlallerinin önüne geçebilecektir. Yine devletler, diğer devletlere karşı sorumluluklarını yerine getirmeli, insan haklarını koruma mekanizmalarını güçlendirici adımlar atmalıdır. Diğer yandan, devletlerin olumsuz (negatif) anlamda da yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülük, bizzat kendisinin insan hakları ihlallerine yol açmaması gerektiğini, ihlalden kaçınma yükümlülüğünü ifade eder. İnsan hakları, bir kez belirlenip herkes tarafından benimsenen, oluşmuş ve bitmiş bir kavram değil, her gün içeriği değişen ve zenginleşen, dinamik bir kavramdır.

Yorum

Devletlerin olumsuz anlamda hukuki tedbirleri alması demek olayı farklı yorumlanmasına neden olmaktadır. Suç oluşması, işlenmesini engellemek de bireylere faydalı olduğu için, bu türdekiler olumsuz olamaz. Sigara içilmesinin toplum içinde engellenmesi, sigara içenler açısından olumsuz gibi algılanamaz, çünkü zarar oluşturmak bir hak olamaz. Bu nedenle

uygun alanda içilmesini sağlamak yine onlar için olumlu boyuttur. Yasaların olumsuz boyutu yaklaşımı anlaşılır olamaz.

Ayrımcılık yasağının tanımının yapılması ve ne tür fiillerin hangi koşullar altında ayrımcılık sayılacağına açıkça ortaya konulması gereklidir. Bu çerçevede sadece kişilerin tüm hak ve özgürlüklere eşit biçimde sahip olmalarını, bu hak ve özgürlüklerden eşit biçimde yararlanmalarını önleme amacını taşıyan fiillerin (doğrudan ayrımcılık) değil, fiilen bu sonucu doğuran herhangi bir ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercihin de (dolaylı ayrımcılık) yasaklanması gereklidir. Zira ayrımcılık yasağının amacı kötü niyeti cezalandırmak değil, herkesin tüm hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasını sağlamaktır.

- Ayırım gözetmeme yükümlülüğünün devlet ile birey arasındaki ilişkilerle sınırlı olmaması gereklidir.
- Bireylerin hangi niteliklerinin muameleye temel teşkil etmesi halinde ayrımcılığın söz konusu olacağı konusunda, ulusal mevzuatın uluslararası sözleşmelere uygun hale getirilmesi uygun olacaktır
- Ayrımcılık yasağının etkili olabilmesi için gerekli usuli tedbirlerin ayrıntılı şekilde düzenlenmesi gerekir
- Hak arama yollarına başvurma bakımından kişileri caydırıcı unsurlara karşı da tedbir alınmalıdır
- Son olarak, ayrımcılığı yasaklayan düzenlemelerde öngörülen yaptırımların caydırıcı nitelikte olması gerekir. Bu nitelikteki yasal düzenlemelerin yapılması zorunlu olmakla birlikte yeterli değildir

Yorum

Açık olarak tanımlanması zor bir boyut olan ayrımcılıkta, bunun uzmanlar tarafından daha çok yoruma dayalı olması ve belirli algı boyutu ile farkındalık öne çıkmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkeme kararında da bazı algıların oluşması ile daha belirginleşmektedir. Eğitim engellilerde ayrıcalıklı olmalıdır ve özelliklerine göre kavram ile onların aynı yaştakilerle birlikte eğitim konusunda olduğu gibi, aynı yaştakiler ile eğitimi yasal hak olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan örneğin otizmde bireye göre özgün, uyarlanmış eğitim yapılmalı ve bu eğitimin amacı ve hedefi de aynı yaş gurubu ile toplumla bütünleştirilen eğitim olmalıdır. Olay beyaz ve siyah gibi değil, bireyin eğitimi ve onu toplumla bütünleştirme ve tuning/uyarlanmış eğitim olmalıdır.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın uygulanmasını denetleyen Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne yapılan bir başvuruda, eğitim hakkın ayrımcılık yasağı ve devletlerin yükümlülükleriden yararlanan otistik çocukların oranı ile eğitim hakkından yararlanan diğer çocukların oranındaki farklılığın, otistiklerin eğitim görebileceği özel eğitim kurumlarının azlığından kaynaklandığı iddia edilmiştir. Komite devletin gerekli tedbirleri almayarak, başka bir ifade ile yeterli sayıda özel eğitim kurumu açmayarak ayrımcılık yasağını ihlal etmiş olduğuna karar vermiştir. Bu tür ihlallerin önlenmesi için, belli haklardan yararlanamayan veya yararlanmakta zorlanan kişilerin, hangi niteliklerinden dolayı bu konumda olduğunun saptanması ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu da istatistiksel çalışmaların yapılmasını gerektirmektedir.

Yorum

Toplum çalışmaları ve istatistiksel boyut, bireyi değil toplum görüşü, ortak akıl veya mahalle kültürü/baskısını öne almaktadır. Bu açıdan bu yaklaşım terk edilmeli, bireye özgü ve uyarlanmış eğitim yapılmalıdır. Koç ve Mentor yaklaşımları da buna göre, kısaca bireye göre yapılmalıdır.

Genel Yorum

Kanımcıca en büyük ayrımcılık, ayrımcılık yapmamak demekten başlamaktadır. Ayrımcılık nesnesini tanımlıyor ve sonra yapmayın demektir. Irk bir insan neslinin ayırımı olamaz. Takımlar gibi ister Galatasaraylı ister Fenerbahçeli olun ama önemli olan ahlaklı ve güzel oynamak ve çevik olmak şeklinde farklılıklar olmalıdır. İnsanlık, değerler üzerine olan, etik ilkeleri geliştirme boyutu ile değer irdelemesi yapılmalıdır.

Bir insan BEN ve SEN denilmesi ile ayrımcılık boyutu oluşmaktadır. 2,5 aylık iken emdiği memeye bakıp, bu nedir dediği anda ayrımcılık boyutu oluşmaya başlamaktadır. Bunun sevgi boyutu ile oluşması, yoksunluğu doğuracaktır ki birliktelik ile iş birliği, eşgüdüm kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle aklını etik ilkeler boyutunda kullanmayan, sevgi algısını kavramayan, farkında içinde olmayan kişi, doğal benlik yapısı içinde ben ve sen ayrımcılığına girecektir. Ben, sen ve biz varız yaklaşımı yerine, hepimiz biriz, birlikteyiz

bütünleşmesi olmalıdır. Unutmamalı ki, bizler her zaman diliminde engelli olabiliriz, anomalilerin de varlık boyutu ve bir yaratılıştır, niye bizim yaratılmamızdan ayıralım.

3) Ayrımcılık Yasağı Eğitimi El Kitabı

Łukasz Bojarski, Isabelle Chopin, Barbara Cohen, Uyen Do, Lilla Farkas ve Romanița Iordache. Avrupa Birliđi'nin İstihdam ve Sosyal Dayanışma Programı – PROGRESS (2007- 2013) tarafından desteklenen bir girişimdir. Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Konularında Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Bilinç Artırma Seminerleri, - VT/2010/007 -

ÖNSÖZ PROGRESS:

Bu yayın Avrupa Birliği'nin 2007-2013 yılları arasında yürütmekte olduğu İstihdam ve Sosyal Dayanışma Programı (kısaca PROGRESS) tarafından desteklenmiştir. PROGRESS Programı Avrupa Komisyonu'nun İstihdam, Sosyal İşler ve Sosyal İçerme Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Program, Avrupa Birliği'nin Sosyal Gündem'inde belirtilmiş olan istihdam ve sosyal işler alanındaki hedeflerinin hayata geçirilmesine mali destek sunmak, böylelikle bu alanlarda Lizbon Stratejisi hedeflerine erişmeye yönelik katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuştur.

Yedi yıllık program, AB27, EFTA/EEA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği/Avrupa Ekonomik Alanı) ve AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerde uygun ve etkili istihdam ve sosyal mevzuat ve politikaların geliştirilmesine katkı sağlayabilecek tüm aktörleri hedeflemektedir.

PROGRESS'in misyonu, Üye Devletlerin daha çok sayıda ve daha iyi çalışma olanakları yaratma ve sosyal olarak daha bütünleşmiş bir toplum oluşturma taahhüt ve çabalarına destek olmaya yönelik olarak AB'nin desteğini güçlendirmektir. Bununla ilgili olarak PROGRESS aşağıdakilerin gerçekleştirilmesinde aracı olacaktır:

- PROGRESS'in politika alanlarında analiz ve politik tavsiye sunulması;
- AB mevzuatının ve PROGRESS politika alanlarında yer alan politikaların uygulanmasının izlenmesi ve raporlanması;
- Üye Devletler arasında AB hedefleri ve öncelikleri hakkında politika alışverişi, karşılıklı öğrenme ve desteğin geliştirilmesi;
- İlgili aktörlerin ve toplumun genelinin görüşlerinin aktarılması.

PROGRESS hakkında daha fazla bilgi edinmek için bakınız: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=327>.

EL KİTABI

Bu rehber Migration Policy Group (MPG) ile iş birliği içinde Human European Consultancy (HEC) tarafından hazırlanmıştır. Human European Consultancy, Avrupa Birliği kurumları, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve diğer hükümetler arası örgütler ve ajanslar gibi müşteriler için projeler yönetmekte ve uygulamaktadır. Projelerin ana konuları insan hakları, eşit haklar ve ayrımcılık yasağı, sivil toplumun gelişimi ve sonuç odaklı çalışmalara yönelik metodolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması, kalite koruma ve uygulamaların izlenmesidir. Sunulan hizmetler arasında şunlar bulunmaktadır: (AB Üyesi) devletlerde ve AB düzeyinde veya uluslararası düzeyde geçerli olan konular ve meseleler üzerine araştırmalar yapmak, raporlar hazırlamak, uzmanlara yönelik Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Konularında Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Bilinç Artırma Seminerleri toplantılar ve seminerler düzenlemek ve/veya (bir dizi) seminer düzenlemek.

İNSAN HAKLARI ALANINDA İZLEME VE BELGELEME NEDİR? İnsan hakları alanında izleme ve belgeleme, insan hakları hukuku bağlamında yükümlülük altında olanların;

- İnsan hak ve özgürlüklerini ihlal etmeme, koruma ve sağlama yükümlülüklerini tam olarak yerine getirip getirmediğine;
- Bu çerçevede gerekli tüm tedbirleri alıp almadıklarına;
- Alınan tedbirlerin yeterli ve etkili olup olmadığına;
- Daha başka ne tür tedbirler alınması gerektiğine;
- Alınan veya alınmayan tedbirlerin kimleri ne yönde etkilediğine veya insan haklarına saygı konusunda değişimin hangi yönde olduğuna ilişkin sistemli bilgi toplanmasını, bu bilgilerin doğruluğunun çeşitli araçlarla test edilmesini ve geniş anlamda, savunu faaliyetlerinde kullanılabilir hale getirilmesini ifade eder.

Yorum

Bir eylemin etkin ve verimli olması açısından, yapılan işlemin a) gerçek anlamda oluşup oluşmadığı, b) gereken tedbirlerin alınıp alınmadığı, c) yeterli ve etkili olduğu, d) başka değişim ve gelişim boyutları, e) insan haklarına saygı boyutu üzerinde uzman görüşleri ve önerileri ile gelişim sağlanması temelinde bir değerlendirme öngörülmektedir.

5 No'lu Genel Yorum: Engelli Kişiler

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme engelli kişilerden açıkça bahsetmez. Ne var ki, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, bütün insanların özgür doğduğunu ve onur ve haklar bakımından eşit olduğunu kabul eder ve Sözleşme'nin hükümleri toplumun tüm kesimlerine uygulandığı için, engelli kişiler de Sözleşme'de tanınan bütün haklara sahiptir. Ayrıca, özel bir uygulamanın gerekli olduğu hallerde, taraf devletler öngörülen tedbirleri, kaynaklarını azami şekilde kullanarak almalı ve engellilerin Sözleşme'de belirtilen haklardan, engellilikten kaynaklanan olumsuzluklar bertaraf edilerek, yararlanmaları sağlamalıdır. Dahası, Sözleşme'nin 2(2). Maddesinde yer alan, "Sözleşme'de belirtilen" hakların, sayılan nedenlere "ya da başka bir statü" bakımından "herhangi bir ayırım gözetilmeksizin uygulanması" şartı, engellilik bağlamında ayrımcılık için de geçerlidir.

Yorum

Engellilere engel çıkarma boyutunda, yardım ve destek için oluşan kurullar, dernekler olmasın diye insan düşünmeden geçmemektedir. Sivil Toplum Kuruluşları amaçları için çalışırlar.

İzleme ve Belgeleme Planlamasına Örnek

Savunu faaliyetlerinin amacı: Ayrımcılığa uğramaksızın eğitim hakkından yararlanma üzerinde etkili olan karar alıcıların kararlarını etkilemek.

Kişi bakımından kapsam: Buradaki amaç, kişi bakımından büyük oranda sınırsız bir kapsama sahiptir. Hangi eğitim çağındaki kişilerin ayrımcılığa uğramaksızın eğitim hakkından yararlanmasının amaçlandığı belirtilmemiştir. Başka bir ifade ile hak sahipleri veya mağdurlar yönünden bir sınırlama söz konusu değildir. Amaç cümlesinden, amacın ve dolayısıyla izleme kapsamının karar alıcılara ilişkin olduğu anlaşılmaktaysa da hangi seviyedeki karar alıcıların kapsam dâhilinde olduğuna ilişkin bir sınırlandırma da söz konusu değildir. Bu aşamada, izlemeyi yapacak olanların, amacı ve izleme kapsamını bu şekilde muhafaza edip etmemeye karar vermeleri gerekir. Eğer izlemeyi yapacak olanların orta veya uzun vadeli stratejileri ilköğretimde ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelikse, o halde amacın ve dolayısıyla izlemenin kişi bakımından kapsamının daraltılması gerekir. Diğer bir deyişle, izlemenin ilköğretim çağındaki çocuklarla sınırlı olarak yapılması ve amacın da uygun şekilde uyarlanması anlamlı olacaktır. Hatta kapsamın daha da daraltılması mümkündür. Eğer izlemeyi engellilik alanında faaliyet gösteren bir STK yapacaksa, ilköğretim çağındaki engelli çocuklarla, ilköğretim çağındaki fiziksel engelli çocuklarla, ilköğretim çağındaki fiziksel engelli kız çocuklarıyla sınırlı bir izleme de yapılabilir. Daha önce de belirtildiği gibi, burada belirleyici olan amaçtır. Burada verilen örnek ile ilgili olarak izlemenin kişi bakımından kapsamı belirlenirken, karar alıcılardan da hareket edilebilir. Burada ilk ihtimal eğitim hakkına ilişkin tüm karar alıcıların eylem ve işlemlerinin izlenmesidir. Ancak, karar alıcılar bakımından bir sınırlama yapılabilir, örneğin izlenecek karar alıcılar sadece il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri olarak belirlenebilir. Burada belirlemeyi yaparken öncelikle şu soruları sormak gerekir: 1) Eğitim hakkına ilişkin karar alıcılar kimlerdir? 2) Amaca varmak için eğitim hakkına ilişkin tüm karar alıcıların izlenmesi gerekli midir?

Karar alıcıların kararlarını etkilemeye yönelik bir amaç söz konusu olduğunda, izlemenin mutlaka karar alıcılara yönelmesi gerekemeyebilir. Bu çerçevede, kararları uygulayanların izlenmesi de gerekebilir. Zira karar alıcıların kararlarını etkileyebilmek için, aldıkları kararların mevcut halde ne yönde etki ettiğini anlamaları sağlanmalıdır. Bu ise, karar alıcıların değil, kararları uygulayanların eylem ve işlemleri izlenerek gerçekleştirilebilir. Örneğin bir karar alıcı olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın, çıkarttığı bir yönetmeliği değiştirmesi veya yürürlükten kaldırması yönünde etkilenmesi amaçlanıyorsa, izlenecek olan Bakanlığın kendisi değil, yönetmeliği uygulayan il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile okul müdürlükleridir. Zira yönetmelikler buralarda etkilerini göstermektedir. Son olarak, izlemenin kişi bakımından kapsamı her iki yönden de sınırlandırılabilir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkarttığı bir yönetmeliğin, il Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından uygulanmasının, ilköğretim çağındaki fiziksel engelli kız çocuklarının eğitim hakkından eşit şekilde yararlanması üzerindeki etkileri izlenebilir.

Yer bakımından kapsam: Eğer izlemeyi yapacak olan STK yerel bir örgütse ve kaynakları tüm Türkiye çapında izleme yapmasına olanak tanıyorsa veya örgüt sadece belli bir bölgede veya ilde değişiklik yaratmayı amaçlıyorsa izleme, yer bakımından tek bir il veya bölge ile sınırlandırılabilir. Bu durumda, tek bir ildeki il Milli Eğitim Müdürlüğü ile ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerinin veya bir bölgedeki il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerinin eylem ve işlemleri izlenebilir.

Zaman bakımından kapsam: Karar alıcıların kararlarını etkileme amacına sahip bir izlemenin zaman bakımından kapsamı, amaçla ve sürecin nasıl geliştiğiyle bağlantılı olarak değişecektir. Eğer amaç, karar alma süreçlerinin demokratik hale getirilmesini ve kararlardan etkilenenlerin sürekli olarak karar alma süreçlerine katılmasını sağlamayı içeriyorsa (örneğin okul aile birlikleri), izleme sürekli bir nitelik kazanacaktır. Buna karşılık, bir okulun engelliler bakımından erişilebilir hale getirilmesi yönünde karar alıcıları etkilemeye çalışan bir savunma faaliyeti kapsamındaki izleme ve belgeleme, okulun erişilebilir hale getirilmesi kararının alınması ve bu kararın uygulanması ile sona erebilir.

Konu bakımından kapsam: Eğitim hakkına ilişkin bir izlemede, izlemenin konu bakımından kapsamının belirlenmesinin ilk adımı, ilgili standartların belirlenmesidir. Başka bir ifade ile "olması gerekeni" aktaran sözleşmelerin, ilgili komite ve mahkeme kararlarının, siyasi taahhütlerin ve benzerlerinin derlenmesi gerekir. İkinci adım, bu belgelerden yararlanarak, eğitim hakkının unsurlarının tespiti yani herkesin eğitim hakkından tam ve eşit yararlanabilmesi için var olması gereken unsurların ayrıntılı olarak listelenmesi gerekir. Örneğin eğitimin var olduğundan bahsedebilmek için okul ve öğretmenlere ihtiyaç vardır. Okul ve öğretmenlerin, öğrenci için erişilebilir olması gerekir. Eğer ilköğretim yaşındaki çocuk fiziksel olarak okula erişemiyorsa, okul içi ve çevresi sağlıklı bir yaşama alanı sağlamıyorsa, öğrenci öğretmen ile iletişim kuramıyorsa, eğitim masraflarını karşılamıyorsa—ki bunlar izleme sonucunda ortaya çıkacaktır—o halde karar alıcıların bu durumun değişmesine yönelik bir çaba içerisine girmesi gereklidir. Amaç hangi hakla ilişkinde, bu hakkın unsurlarının ayrıntılı şekilde listelenmesi gerekir. Böylece, hangi unsurlar bakımından karar alıcıların kararlarının etkilenmesinin gerektiği de ortaya çıkmış olacaktır. Eğer insan kaynakları ile bütçe yeterli ise ve savunma faaliyetlerinin amacına varması için gerekli ise, izlemenin konu bakımından kapsamı, ilgili hakkın tüm unsurlarını içerebilir.

Yorum

Tüm yaklaşım ve kapsamlar bireye göre uyarlanmalıdır. Başlıca oyunlar yine bireye göre oluşturulmalıdır. Bir engelliye veya bir prematüreyi anlamayan için kapsamdan söz edilemez.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Madde 2 ... "Engelliliğe dayalı ayrımcılık" siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayrımcılığı kapsar. "Makul düzenleme",¹ engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.

Yorum

Makul düzenleme bile kabul edilemez olarak görülmektedir.

AYRIMCILIK YASAĞI VE EŞİTLİĞE İLİŞKİN HÜKÜMLER: Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın Konsolide Hali:

Madde 10: Birlik, politikalarının ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında, cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş ya da cinsel yönelim temelinde yapılan ayrımcılıkla mücadele etmeyi amaçlayacaktır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı:

Madde 20: Herkes hukuk önünde eşittir

Madde 21: 1. Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya toplumsal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer görüşler, ulusal bir azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum, engellilik, yaş ya da cinsel yönelim gibi temellere dayalı herhangi bir ayrımcılık yasaklanacaktır. 2. Antlaşmaların uygulanması kapsamında ve bu antlaşmaların özel hükümlerine halel getirmeksizin, uyruktan kaynaklanan herhangi bir ayrımcılık yasaklanacaktır.

Yorum

Her bireyin hukuk önünde eşit olması bile, engelli olanlar ile onların eşit tutulması değil, hak edişlerine göre tanınma boyutu dikkate alınmalı. Hak edişe göre hakkı verilmelidir ve hukuk boyutları, anayasa, yasa ve nizamnameler buna göre yorumlanmalı ve uygulamalar ile pekişmelidir.

ARKA PLAN: AYRIMCILIK YASAĞINA İLİŞKİN AVRUPA MEVZUATININ HUKUKİ ÇERÇEVESİ

İrk Eşitliği Direktifi'nin (2000/43/EC) ve İstihdamda Eşitlik Direktifi'nin (2000/78/EC) beyan edilen amacı "[ırk veya etnik kökene] [din veya inanca, engelliliğe, yaşa veya cinsel yönelime] dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek için Üye Devletlerde eşit muamele ilkesini yürürlüğe koymak maksadıyla bir çerçeve oluşturmaktır." Erkekler ve kadınlar arasında eşit muamele ilkesini uygulayan Direktifler de (2006/54/EC – değiştirilen direktif – istihdam ve meslek; 2004/113/EC – mal ve hizmetlere erişim ve bunların arzı) büyük ölçüde aynı amacı taşır. Birlikte değerlendirildiğinde, AB ayrımcılık yasağı direktifleri, şunları öngörür:

- Ulusal mevzuatın ayrımcılığa karşı asgari bir koruma standardı;
- Üye Devletlerin ayrımcılığı yasaklayan mevzuatı uygulamak ve eşit muameleyi artırmak ve teşvik etmek amacıyla ayrıntılı düzenlemeler yapma ve mekanizmalar oluşturmalarına yönelik asgari yükümlülükler.

Aşağıda İrk Eşitliği Direktifi ve İstihdamda Eşitlik Direktifi'nin temel hükümlerinin bir özeti verilmiştir. Ancak, ayrımcılık yasağına ilişkin mevzuat sürekli gelişmektedir. Bu nedenle, buradaki bilgiler bu rehberin hazırlandığı tarih (Mayıs 2012) bakımından geçerli bilgilerdir. Bu özet, rehberin ana bölümleri için bir arka plan oluşturması amacıyla hazırlanmıştır.

2.1 Ayrımcılık tanımları

Direktifler (Madde 2) 'ayrımcılık temelleri' olarak adlandırılan ırk veya etnik köken (2000/43/EC sayılı Direktif) ve engellilik, din veya inanç, yaş ve cinsel yönelim (2000/78/EC sayılı Direktif) temellerine dayalı, hem doğrudan hem de dolaylı ayrımcılığı yasaklar.

2.1.1 Doğrudan ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılık (Madde 2.2 (a)) bir kişiye (B) ayrımcılık temellerinden birine dayalı olarak, karşılaştırılabilir bir durumda, diğer bir kişiye göre (C) daha az tercih edilir şekilde muamele edilmesi, edilmiş olması veya edilebilir olması halinde gerçekleşir.

- Yaştan kaynaklanan sebepler dışında, doğrudan ayrımcılığı haklı kılacak genel gerekçeler yoktur;
- Ayrımcılık yapan kimsenin (A) saik veya kastının ne olduğu önemli değildir; mesele B'ye daha az tercih edilir şekilde davranılıp davranılmadığıdır;
- 'Daha az tercih edilir şekilde muamele' kişinin reddini, dışlanmasını, daha az tercih edilir şart ve koşulların ya da daha kötü bir hizmetin kişiye sunulmasını ya da bir seçim veya fırsatın tanınmamasını içerebilir;

2.1.2 Dolaylı ayrımcılık

Görünüşte tarafsız olan bir düzenleme, ölçüt veya uygulama, ayrımcılık temellerinden biri kendileri için geçerli olan kişiler bakımından, başka kişiler ile karşılaştırıldığında belirli bir dezavantaj yaratıyorsa ve söz konusu düzenleme, ölçüt veya uygulama meşru bir amaçla haklı kılınmadıkça dolaylı ayrımcılık (Madde 2.2 (b)) teşkil eder. İlgili düzenleme, ölçüt veya uygulamanın meşru bir amaçla haklı kılınabilmesi ve söz konusu amaca ulaşmak için kullanılan araçların uygun ve gerekli olması gerekir.

Yorum

Daha önce belirtildiği gibi burada tanımlama bireyin aleyhine olabilmektedir. Göçmen sorununda devletler yabancı lisan bilen ve kendi toplumu için yararlı olanı alırken, diğerlerini dışlamaktadırlar. Bu insanların tek çözümü ölmek, var olabilmek için savaşa katılmakta ve terör gerekçesi ile yine öldürülmekte, kısaca ölmektedirler.

Genel Yorum

Sevgi boyutu, insanı ve insanlığı sevmek temelinde algılamak ve farkındalık olmadan, sadece teorik ve bireyin olmadığı kurallar ve sistem ile ayrımcılık önlenemez. Standart yaklaşım olamaz, standart eğitim de olamaz, sadece diploma vermek olur. Her bireye özgü yaklaşım ve eğitim yapılması gereklidir.

Eğer sevgide bir ayrımcılık yaparsanız, bunun kademeli, sınırlı ve seçicilik şeklinde olması ile hedefe yönelik sevgi olmaktadır. Sevginin en üst boyutu Yaratana yönelen sevgi gibi,

Nirvana soyut kavramları olmalıdır. Objeye yönelik, somut sevgiler sizi ancak sınırlandırıp, kalıp içine sokmaya yarayacaktır.

Her birey tek, eşsiz, emsali olmayan,
olmayacak ve bağımsız, insan olarak bir
varlıktır.

Her Bireyin İnsan (Homo sapiens, sapiens) olarak eşit hak ve özgürlüklere sahip olması, doğal bir varlık hakkı olarak oluşturulmalı, sağlanmalı, korunmalı, gözetilmeli ve destek olunmalıdır.

Bireyin sıfatları değil doğrudan ad ve soyadı yeterli olmalıdır. İnsanların varlık ve kimlik bilgileri olarak adları ve kayıt numaraları gibi tanımlamalar dışında başka bir sıfatın veya tanımlamanın yapılmaması gerekir. Fiziksel özellikleri, cinsiyeti, ırk ve kültürel, vatandaşlık boyut dahil, eğitimi, sosyal, politik ve her türlü tanımlamaların insanları gruplandırma ve sınıflama yaratacağı için, ayrıca belirtilmesi yasal ve etik açıdan gerekmedikçe belirtilmemelidir. Her bireyin durumu, inancı kendine, bizimki de kendimize ait olmalı, saygı, gizlilik ve bireyin özellikleri, mahremiyeti içine alınmalıdır. Tüm evrensel İnsan Hakları kapsamındadır.

Örneğin; kadın ve erkek yaklaşımının bir dayanağı, gerekçesi olmalıdır, insan yaklaşımlarında anlamı olamaz. Bir hekim sosyal anlamda cinsiyetsizdir. Kişiler arasında cinsiyete dayalı bir ilişki olmadıkça tanımlanmaması gerekir.

Varlık olarak hepimiz atomlardan oluşmaktayız, aynı doğa kanunlarına tabiyiz, eşitiz. Bu Evren'de canlı varlıklardan biri olarak, cansız oluşumlarında temel yapı maddesi olan atomlardan oluşan, Homo sapiens, sapiens denilen bir tek tür olarak, mevcudiyetimizi sürdürmekteyiz.

Oluşan yapı, belirli bir genetik, çevresel, farklı etkileşimler ile tek hücreden gelişmekte, bir değişim boyutu geçirmektedir. Bu değişim boyutu, intrauterin olarak çeşitli canlı varlıkların gelişimine benzer olsa da her bir insan kendisine özgü oluşum temelli bir gelişim sürecini geçirmektedir. Gelişimsel olarak anne ve babadan gelen genetik yapının, karakterlerin kendisine özgü yapılanması ile, bu Evrende tek ve özel, özgün bir yapı oluşturduğu, anormal yapıların, anomalilerin ve bozukluklarında bu değişim ve gelişimin doğal yapısı gerektiği de gözlenmektedir. Anomalilerin bir kısmı, yaşamsal boyuta gelmeyenlerin intrauterin veya doğduktan sonra ölmekte veya çeşitli tıbbi yaklaşımlara gereksinim duymaktadırlar. Hangi düzeyde olursa olsun, tüm canlı doğanların, sorun, kusur, engelli olan veya prematüre gibi uzun süreçte bakım gerektirenlerin olması, oluşması bu varlık, var oluşun bir doğal sonucudur. Yadırganacak bir boyutu da olamaz.

Engelli veya herhangi bir şekilde tanımlama ayırimcılık olarak insanlık suçu kavramında ele alınmalıdır. Hangi düzeyde olursa olsun, anomaliler ve engelli olanların tanımlanması ayırimcılık ve onları sınıflandırma niteliğindedir. Görme engelli olan bir kişi ile iletişim ve ilişkilerde, onun yapamayacağı boyutlar, yazı ve şekiller ile bir boyut yakalamanın anlamı olamaz. Aynı şekilde iki aylık bir çocuğa matematik sorusu sormak ve dün, bugün ve yarın gibi zaman kavramlarını da belirtmek anlamsız olacaktır. Sorun bireyde değil, onu soran kişide ve zihniyettedir. İnsanlık boyutu, kişilerin, fiziksel, ruhsal insanlık, maddi, manevi, sosyal, kültürel durumları ile ilgilenmemeyi gerekli kılar. Sadece iletişim ve ilişkilerde etkinlik ve yeterlilik açısından

özel ve özgün yaklaşımı gerekli kılar. Bunun basit boyutu da sevgidir, birey olarak, haklara saygı temelinde, insanlık açısından karşılıksız bir sevgi olmalıdır.

Her birey tüm insanlık haklarına sahiptir; İnsanlık hakları sağlanmalı, desteklenmeli ve uygulanmalıdır.

Homo sapiens, sapiens olarak aynı tür boyutunda, bireyin özgürlüğü, bağımsızlığı temelinde, canlı olmasının anlamı olarak, tüm insan hakları sağlanmalıdır.

İnsan Hakları, doğal, doğrudan kazanılan korunması, gözetilmesi ve sağlanması gereken boyuttur.

Engelli veya herhangi sosyal, ekonomik, kültürel, medeni durumu, politika, inanış, fiziksel özellikleri ile çevresi dahil olmak üzere, ayrımcılık yapılmaması gereken bir durumdur. Örneğin; bir insanın günlük sıvı gereksinimi, yaşına, kilosuna ve hastalık gibi bazı özel durumları dışında aynıdır. Ancak bireysel farklılıklar nedeniyle metabolizmasına bakılarak, aldığı, çıkardığına göre yaklaşım yapılır. Böbrek yetmezliği gibi durumlar yine farklı yaklaşımı gerekli kılar. Buradan da görüleceği gibi, yaklaşım farklılığı, bireyin fizyolojik ve fizyopatolojik durumuna bağlıdır, diğer tanımlamaların yeri olamaz.

Engelli olmak, bireyin tercihi olmadığı, kaza ve diğer sorunlar ile oluşması da söz konusu olacağı için, gelişen bir kavram olarak bakılmalıdır.

Engellilerin engelinin olup olmaması, bunların tam tedavi edilip edilmemesi, insan olarak eşitlik kavramından uzak olamaz. İnsanlık ve insan haklarına sahip olabilmek için, Homo sapiens, sapiens olmak ve canlı bir varlığının olması yeterlidir. Sadece engeline göre özel ve özgün yaklaşım, özellikli eğitim ve uygulamaların gerekli olduğu bilinmelidir.

Engelli veya özellikli bir sorunu olan birey, birey, aile veya toplum değil, insanlığın bir değeri olarak görülmelidir.

Her birey tüm insanlığın değeridir, bu onların kendi başlarına yeterli ve yetkin olması ile değil, canlı bir varlık olması yeterli bir gerektir. İnsanlık bir insanlık onurunun temsilcisidir.

Kişiler veya insanlık boyutunda insan haklarını bireysel savunular, serbest kendi seçimlerini yapma, bağımsız ve özgürlükleri, bireysel özerliklerinin en üst düzeyde tutulması önemsenmelidir.

İnsanların bir temsilcisi olarak sosyal yapıda yerlerini almaları, ayrımcılık yapılmaması, etkin ve verimli olmasının sağlanması gereklidir. İnsanları kadın, erkek gibi ayrımı bile kabul edilebilir olamaz.

Tüm insanların engelli veya herhangi bir tanımı olsa bile insan olarak; bilinçlenmeli, insanlık açısından farkındalıkları olmalıdır, bunun birey kadar tüm insanlık, toplum ve kamu, kurum ve kuruluşları için geçerlidir.

Bireyin doğal hakkı olarak eşitlik sağlanmalı, oluşmadığı durumda da insanlık suçu olarak ihbarı zorunlu hukuksal durum olmaktadır.

M. A. Akşit Koleksiyonundan